

1. IEVADS

1.1 Mūžizglītības programma un iepriekšējās programmas

1.1.1 Iepriekšējās programmas

IEPRIEKŠĒJĀ LEONARDO DA VINCI PROGRAMMA

Šī Kopienas programma izveidota 1994. gadā, lai atbalstītu profesionālās apmācības stratēģijas, finansējot starptautiskus projektus ar mērķi popularizēt inovācijas, uzlabot kvalitāti un ieviest Eiropas dimensiju visu veidu profesionālajā apmācībā.

Iepriekš Leonardo da Vinci programma ar ES finansējumu atbalstīja projektus, kuru mērķis bija izstrādāt jaunus, inovatīvus mācību materiālus profesionālās izglītības jomā.

Šīs programmas **stratēģiskās prioritātes** bija:

1. Eiropas darba tirgus attīstība.
2. Eiropas valstu izglītības un apmācības sistēmu pārveide, modernizācija un adaptācija.

Tās **stratēģiskie mērķi** bija:

1. Atbalstīt profesionālās tālākizglītības pasākumus prasmju, kvalifikāciju un kompetenču apguvei un izmantošanai.
2. Atbalstīt kvalitātes uzlabojumus un inovācijas profesionālās izglītības un apmācības sistēmās, mācību iestādēs un apmācību praksē.
3. Padarīt profesionālo apmācību saistošāku un palielināt uzņēmumu un indivīdu mobilitātes iespējas, veicināt darbaspēka mobilitāti apmācību procesa ietvaros.

Programmas procedūras:

Iepriekš programmā pastāvēja 3 dažādas procedūras:

- A: Mobilitāte.
- B: Pilotprojekti, valodu apmācība, starptautiskie informācijas apmaiņas tīkli.
- C: Tematiskie pasākumi un uzziņu materiāli.

**LEONARDO DA VINCI
PROGRAMMA**

**PROCEDŪRA A:
MOBILITĀTE**

**PROCEDŪRA B:
PILOTPROJEKTI, VALODU APMĀCĪBA, STARPTAUTISKIE
INFORMĀCIJAS APMAIŅAS TĪKLI**

**PROCEDŪRA C:
UZZIŅU MATERIĀLI UN TEMATISKIE PASĀKUMI**

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

1.1.2 Aktuālā programma

MŪŽIZGLĪTĪBAS PROGRAMMA

Eiropas Komisija integrējusi līdzšinējās daudzās apmācību un izglītības iniciatīvas vienā programmā. Programma ietver visus izglītības veidus un līmeņus, un tajā var iesaistīties jebkurā mūža posmā.

Programmas budžets 2007-2013 gadam ir 7 miljardi eiro. Mūžizglītības programma turpina Socrates, Leonardo da Vinci un e-Learning programmu darbu, kuras beidzās 2006. gadā.

Mūžizglītības programmas apakšprogrammas ir:

- 4 sektorālās programmas,
- 4 caurviju jeb transversālās programmas,
- *Jean Monnet* programma.

SEKTORĀLĀS PROGRAMMAS

Četras sektorālās programmas ir paredzētas katra savam izglītības un apmācības posmam:

- **Comenius programma.** Comenius programmā var iesaistīties audzēkņi, skolēni un pedagogi no pirmsskolas izglītības iestādēm, vispārizglītojošām, profesionālajām un tehniskajām vidusskolām, kā arī topošie skolotāji, skolotāju sagatavotāji un tālākizglītotāji.
- **Erasmus** ir programma mobilitātei un sadarbībai augstākajā izglītībā (tai skaitā, starptautiskā studentu prakse darbavietās).
- **Leonardo da Vinci programma** finansē profesionālo apmācību, kā arī profesionālo mācību iestāžu un uzņēmumu sadarbības projektus.
- **Grundtvig programma** finansē izglītības programmas pieaugušajiem, kā arī pieaugušo izglītības un apmācības mācību iestāžu un uzņēmumu sadarbības projektus.

LEONARDO DA VINCI PROGRAMMA

ES Mūžizglītības programmas ietvaros tiek īstenoti jauni Leonardo da Vinci projekti, lai popularizētu labākos iepriekšējo projektu rezultātus. Programma atbalsta profesionālās izglītības un apmācības jomu.

Programmas Aģentūra un Nacionālās Aģentūras ievieš dažādus pasākumus:

- Daudzpusējie inovāciju projekti (Programmas Aģentūra)
- Daudzpusēji sadarbības tīkli (Programmas Aģentūra)
- Pavadošie pasākumi (Programmas Aģentūra)
- Daudzpusējie inovāciju pārneses projekti (Nacionālās Aģentūras)
- Partnerības (Nacionālās Aģentūras)
- Sagatavošanas vizītes (Nacionālās aģentūras)
- Mobilitātes pasākumi (Nacionālās aģentūras)

DAUDZPUSĒJIE INOVĀCIJU PĀRNESES PROJEKTI

Inovāciju pārneses projekti identificē vienu vai vairākus risinājumus un inovatīvas idejas, lai pielāgotu tos īstenošanai citās valstīs vai citās mērķa grupās. Projektu mērķis ir labas prakses un metožu apmaiņa starp partneriem.

Inovatīvā mācību satura pārneses process ietver:

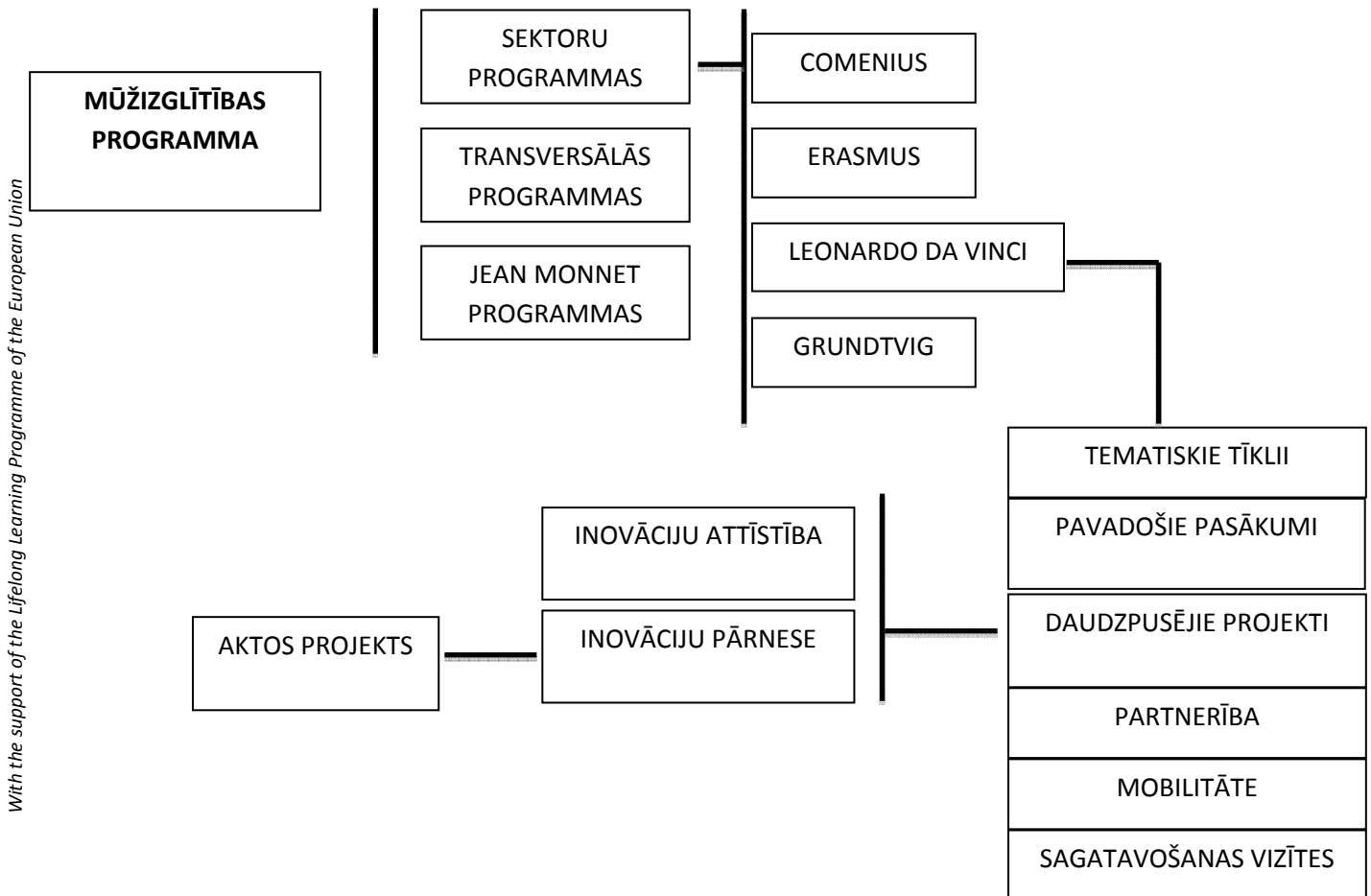
- Mērķa grupu vajadzību noteikšanu un analīzi;
- Tāda veida inovatīva apmācību satura izvēli un analīzi, kas atbilst mērķa grupas vajadzībām, un pārneses iespējamības analīzi;
- Apmācību satura integrēšanu apmācības un izglītības sistēmās nacionālā, reģionālā un/vai sektoru līmenī.

Tas nozīmē:

- Iepriekšminēto rezultātu adaptāciju mērķa grupu apmācību sistēmā, kultūrā, vajadzībās un prasībās (produktu atjaunošana, utt.);

- Produktu pārnesi jaunos sociālajos un kultūras kontekstos.
- Produktu pielietošanu jaunos sektoros vai jaunās mērķa grupās, tai skaitā pilotpasākumu organizēšana valsts vai privātās mācību iestādēs.

1.2. AKTOS projekts: Profesionālās apmācības labas prakses modeļu pārnese un izplatīšana lauku rajonos.

AKTOS projekts „Profesionālās apmācības labas prakses modeļu pārnese un izplatīšana lauku rajonos” ir Leonardo da Vinci Mūžizglītības programmas projekts un tiek īstenots 18 mēnešu laikā.

Projekts pārnes Leonardo da Vinci Sadarbības Tīklu 2005. gada FONTES projekta „**Sadarbības tīkls labas prakses un kvalitatīvas profesionālās apmācības projektu validācijai un izplatīšanai lauku rajonos**” rezultātus.

FONTES projekta ietvaros tika piedāvāti specifiski apmācību veidi, izmantojot dažādus mācību līdzekļus: Eiropas Observatorija, Informācijas un Mācību Resursu Centrs, Teleapmācības platforma, projekta mājas lapa, diseminācijas materiāli un Labas Prakses Vadlīnijas.

Galvenais FONTES projekta rezultāts, kas tiek pārņemts AKTOS projekta ietvaros, ir Labas Prakses Vadlīnijas. To uzdevums ir informēt par nodarbinātības iespējām, balstoties uz laukos esošajiem resursiem, kuri netiek pietiekami izmantoti.

MĒRĶI UN REZULTĀTI

Projekta **specifiskie mērķi**:

- Īstenot FONTES projekta Labas Prakses Vadlīniju pārnesei, integrējot tajās inovatīvu saturu un rezultātus.
- Padarīt Vadlīnijas pieejamas sabiedrībai laukos, kur nepieciešama īpaša apmācība lauku resursu izmantošanai nodarbinātībā.
- Pielāgot saturu dažādu mērķa grupu vajadzībām: lauku sievietes, jaunieši bez profesiju kvalifikācijām, riska grupas, personas ar īpašām vajadzībām, sociālās iestādes un izglītības iestādes.
- Pārnest projekta rezultātus jaunā sociālajā, kultūras un valodas vidē.

- Iesaistīt ar profesionālo apmācību un nodarbinātību saistītus uzņēmumus, nozaru organizācijas un sociālos partnerus.
- Veicināt vienlīdzīgu iespēju īstenošanu projekta darbības jomās.

Sasniegti šādi **Rezultāti**:

- **Interaktīvas Labas Prakses Vadlīnijas** izdotas angļu valodā un projekta partneru valodās.

Vadlīnijās norādīti galvenie soļi, kas jāveic Eiropas valstu profesionālās izglītības sistēmu pārveidē, modernizācijā un adaptācijā, īstenojot inovācijas un paaugstinot kvalitāti. Vadlīnijas veicina jaunu profesiju atpazīstamību, kas saistītas ar jaunajiem nodarbinātības resursiem.

- **Projekta informatīvā mājas lapa** (<http://aktos.org>), kuras galvenais mērķis ir izplatīt informāciju par projekta gaitu, pasākumiem, sasniegumiem, un nodot projekta rezultātus citiem iespējamiem lietotājiem. Partneriem sadarbojoties, informācija tiek atjaunota visu projekta laiku.

Mājas lapa ir projekta partneru valodās un angļu valodā.

- **Diseminācijas un apmācību pasākumi un projekta diseminācijas materiālu izdošana.**

Paveikts sekojošais:

- Izdota **informatīva brošūra** angļiski un katrā no partneru valodām. Tajā ir vispārēja informācija par projektu, tā mērķiem, sasniedzamajiem rezultātiem, mērķa grupām, partneriem, kā arī par Mūžizglītības programmu, Leonardo da Vinci programmu un Daudzpusējiem Inovāciju Pārneses projektiem.
- Četri **digitālie informācijas paneļi**, kuros atspoguļota projekta gaita un vairāki labas prakses piemēri. Šie paneļi ievietoti projekta mājas lapā visu partneru valodās un angļu valodā.
- **Diseminācija un testēšana.** Partneri izplata projekta informāciju un testē mācību materiālus. Katram mācību kursam ir izraudzīta kāda no FONTES projekta tēmām, atbilstoši nepieciešamībai partneru darbības jomās un mērķa grupu vajadzībām.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

- **Sadarbības līgumi** parakstīti ar dažādām iestādēm un uzņēmumiem, kas saistīti ar projekta jomām un/vai vēlas iesaistīties projektā. Līgumus noslēguši partneri savās darbības nozarēs.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

1.3. Projekta Eiropas dimensija. Transnacionālā partnerība.

Transnacionālā sadarbība ir projekta galvenais balsts, bez kā projekts zaudētu savu nozīmi. **AKTOS** projekts apvieno transnacionālā partnerībā dažādas organizācijas – 6 partnerus no 5 valstīm (Spānija, Slovēnija, Latvija, Bulgārija un Zviedrija). Šāda partnerība tika izveidota, lai radītu plašu sadarbības loku atbilstoši projekta mērķu vajadzībām. Partneru daudzveidīgā pieredze veido vērtīgu kopīgo ieguldījumu.

Sadarbība balstās uz līdzībām partneru organizācijās un darbībā. Sadarbības tīkls ļauj katram partnerim piedalīties lēmumu pieņemšanā un tālākā tīkla attīstībā, dodot savu pienesumu.

Partneri iesaistīti arī projekta vadīšanā un izvērtēšanā. Partneri piedalās tā satura un mērķu pielāgošanā to reģionu vajadzībām, kur projekts tiek īstenots.

Izveidota **Transnacionāla Kontroles Grupa**, iesaistot katra partnera pārstāvi. Grupas uzdevums ir sekot projekta gaitai un izvērtēt sasniegtos mērķus, progresu, pasākumu efektivitāti, izstrādāto produktu kvalitāti, utt..

Regulāri sadarbojoties visā projekta laikā, partneri papildus tiek arī vairākās darba sesijās. Tajās tiek apspriesti ar projekta īstenošanu saistīti jautājumi, laika grafiks, iniciatīvas, partneru uzdevumi, kopējā virzība un projekta gaitas izvērtējums, lai sasniegtu uzstādītos mērķus.

Partneri pastāvīgi saņem visu nepieciešamo informāciju par projekta aktivitātēm un rezultātiem.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

2. Projektu FONTES un AKTOS ietvaros izstrādātie instrumenti darbībai.

2.1. Projekta FONTES rezultāti.

Galvenie projekta izveidotie instrumenti, papildus citiem pasākumiem un produktiem, ir šādi:

- **Eiropas Observatorija.** Šis ir analītisks instruments, lai novērtētu interesi par specifiskiem apmācības veidiem, pieprasījumu un ieviešanas iespējamību noteiktos medijos vai noteiktām mērķa grupām ar tā saukto **Analysis FONTES**.
- **Informācijas un Mācību Resursu Centrs (IMRC)** darbojās kā virtuāls informācijas mācību resursu centrs, un tā galvenā funkcija bija FONTES tematiskā sadarbības tīkla informācijas izplatīšana.
- **Teleapmācības Platformas Modelis** domāts kā noderīgs ceļvedis organizācijām, kas vēlas piedāvāt izglītības un apmācības pakalpojumus, izmantojot jaunākās informācijas un komunikāciju tehnoloģijas.
- **Labas Prakses Vadlīnijas** apkopo projekta FONTES ietvaros paveikto darbu, kā arī noderīgu informāciju par jaunajiem nodarbinātības resursiem un jaunajām profesijām laukos.
- **Projekta mājas lapa** projekta diseminācijai, kontaktu uzturēšanai starp dažādām ieinteresētām pusēm un partneru sadarbības atvieglošanai.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

2.2. Projekta AKTOS rezultāti.

Kā minēts iepriekšējā nodaļā, AKTOS projekta ietvaros notikuši dažādi pasākumi un sasniegti vairāki rezultāti.

Svarīgākie līdz šim sasniegtie rezultāti ir:

- **Interaktīvās Labas Prakses Vadlīnijas**, kas ir iepriekšējā projekta rezultātu adaptācija un kļūs par noderīgu instrumentu Eiropas valstu profesionālās apmācības sistēmu pārveidē, modernizācijā un pielāgošanā, padarot tās inovatīvas un uzlabojot kvalitāti.

Vadlīnijas pieejamas digitālā formātā, projekta partneru valodās un angļu valodā. Vadlīniju saturs:

1. Ievads
 2. Projektu FONTES un AKTOS ietvaros izstrādātie instrumenti darbībai.
 3. Jaunas nodarbinātības iespējas (JNI)
 4. Vispusīgu attīstības plānu piemēri
 5. Atsauces
- **Projekta mājas lapa** <http://aktos.org> ir projekta partneru valodās un angļu valodā. Tā izveidota, lai izplatītu projekta informāciju un lai dažādām mērķa grupām būtu vieglāk savā starpā sazināties.

Mājas lapai ir šādas sadaļas:

- **AKTOS projekts**, kurā sniegta informācija par projektu un Leonardo da Vinci programmu. Sadaļai ir sekojošs apakšiedalījums: apraksts, projekta mērķi, mērķa grupas, partneri, partneru tikšanās.
- **Projekta rezultāti**, kurā pieejami galvenie projekta laikā sasniegtie rezultāti. Sadaļai ir sekojošs apakšiedalījums: brošūra, sadarbības līgumi, informatīvie paneli, Interaktīvas Labas Prakses Vadlīnijas un testēšanas pasākumi.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

- **Diseminācija** tiek veikta projekta laikā. Visdažādākie diseminācijas un publicitātes pasākumi ir svarīga projekta sastāvdaļa. Sadaļai ir sekojošs apakšiedalījums: diseminācija internetā, diseminācija preseī, informatīvie pasākumi.
- **Saites** uz organizācijām Eiropas valstīs un projektā iesaistītajās valstīs atbilstoši projekta galvenajām tēmām.
- **Galerija** iekļauj fotoattēlus no projekta darba gaitas un pasākumiem. Sadaļai ir sekojošs apakšiedalījums: partneru tikšanās, informatīvie pasākumi un testēšanas pasākumi.

Mājas lapa ir ļoti aktīva, visi partneri piedalās tās satura atjaunošanā un papildināšanā visu projekta laiku.

3. JAUNAS NODARBINĀTĪBAS IESPĒJAS (JNI)

3.1 Kādas ir Jaunās Nodarbinātības Iespējas?

Šis termins attiecas uz jauna veida profesionālo darbību (potenciālu vai veidojošos), kas atbilst jaunām sabiedrības vajadzībām un kas var kļūt par augošu darba tirgus daļu.

Šai jauna veida profesionālajai darbībai jāatbilst četrām īpašībām:

- Atbilstība sabiedrības vajadzībām;
- Aizpilda nepilnības vai trūkumus darba tirgū;
- Radītajiem produktiem vai pakalpojumiem ir konkrēts, izteikti lokāls raksturs;
- Augsts nodarbinātības potenciāls.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

3.2. Jaunu nodarbinātības iespēju rašanās un attīstība.

Rietumu valstīs notiekošo dziļo pārmaiņu rezultātā demogrāfiskajā, sociālajā un ekonomiskajā jomā, radušās jaunas nodarbinātības iespējas. Iedzīvotāju novecošanās, jaunā industriālā revolūcija un globāli savstarpēji atkarīgie tirgi lielā mērā noteikuši jaunas vajadzības, kas, savukārt, ģenerē jaunus nodarbošanās veidus un pakalpojumus, kas līdz šim nav pastāvējuši vai bijuši ļoti vāji attīstīti.

Viens no lielākajiem mūsdienu sabiedrības izaicinājumiem ir radīt tādas nodarbošanās veidus, kas vajadzīgi sabiedrībai. Uzdevums nav viegls; daudz pūļu jāiegulda, meklējot, pamanot un eksperimentējot jaunajās jomās, kurās iespējamas jaunas profesijas gan lokālā, gan reģionālā mērogā.

Nepieciešams radīt jaunas nodarbošanās, kas apmierina jaunās sociālās vajadzības. Lai kādu jaunu profesiju varētu saistīt ar Jaunajām Nodarbinātības Iespējām, tai jānosaka atalgojuma līmenis, jāiedod nosaukums un jāizveido sīks apraksts.

Kā dokumentā „*Izaugsme, konkurētspēja un nodarbinātība: Izaicinājumi un virzība 21. gadsimtā*” norādījis Žaks Delors (*Jacques Delors*), Eiropas Komisijas prezidents, **ikdienas pakalpojumi, pakalpojumi, kas uzlabo dzīves kvalitāti, kultūras un izklaides pakalpojumi un vides pakalpojumi ir četri galvenie Jauno Nodarbinātības Iespēju balsti**. Mērķis ir atbalstīt tādas vietējās stratēģijas, kas var radīt darba vietas.

Jaunās Nodarbinātības Iespējas praksē tiks īstenotas atbilstoši vietējiem apstākļiem un reālajām vajadzībām, lai tās efektīvi darbotos katrā teritorijā.

Eiropas Nodarbinātības Stratēģija, no strukturālā un tirgus viedokļa raugoties, pieprasa investīcijas cilvēkresursos, īpaši profesionālās izglītības jomā. Darba vietu radīšana jāorganizē elastīgāk, nepieciešama efektīvāka darba tirgus attīstības politika; lokālo un reģionālo iniciatīvu veicināšana un ar darba atalgojumu nesaistīto darbaspēka izmaksu samazināšana.

Īpaši pasākumi jāveic, lai darba tirgū iesaistītu jauniešus un lai cīnītos ar ilgtermiņa bezdarbu, kā arī lai panāktu sieviešu un vīriešu līdztiesību darba tirgū.

Šīs stratēģijas efektīva īstenošana prasa visu līmeņu ieinteresēto pušu līdzdalību, ieskaitot valsts valdības, reģionālās un vietējās pašvaldības un sociālos partnerus.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

Kā teikts dokumentā, ar ekonomikas izaugsmi saistīta darba vietu radīšana un konkurētspēja balstās uz trīs stūrakmeņiem:

- Vietējo iniciatīvu atbalsts saskaņā ar individu un uzņēmumu vajadzībām;
- Uzņēmumu iesaistīšana jaunu nodarbinātības veidu radīšanā, kas līdz šim galvenokārt veikuši tikai ekonomisko darbību. Tādā veidā uzņēmumi kļūtu par vietējās attīstības virzītājiem;
- Darbspēka netiešo izmaksu samazināšana, samazinot nekvalificētā darbspēka izmaksas, tādējādi iekļaujot darba tirgū nekvalificētos bezdarbniekus.

Jaunās Nodarbinātības iespējas neietver jebkuru jaunu profesiju. Tās saistītas ar jaunām vajadzībām attiecīgajā teritorijā.

Šādas vajadzības rodas četru galveno iemeslu dēļ:

- a) **Sociālās un demogrāfiskās pārmaiņas**, kas radušās pēdējās desmitgadēs un vispārējā tehnoloģiju attīstība palielina sociālās vajadzības.
- b) **Sabiedrības novecošanās un ģimenes struktūras izmaiņas** rada sociāla un demogrāfiska rakstura vajadzības.
- c) **Sieviešu iesaistīšanās darba tirgū** rada vajadzības pēc jauniem pakalpojumiem saistībā ar sieviešu prombūtni no mājām.
- d) **Tehnoloģiju attīstība** ienes ļoti nozīmīgas izmaiņas mūsu ikdienas dzīvē un mājās saistībā ar laika izmantošanu.
- e) **Arvien pieaugoša teritorijas urbanizācija**.
- f) **Izglītības līmeņa pieaugums un sabiedrības vēlme attīstīties**.

Jāuzsver, ka Jaunās Nodarbinātības iespējas ir kas vairāk, nekā tikai rīcību kopums darba vietu radīšanai; tās arī vairo konkurētspēju, uzlabo ekonomiku un sociālo labklājību.

Mūsu mērķis ir radīt nepieciešamos apstākļus, lai lauku reģioni, pateicoties **Jaunajām Nodarbinātības iespējām** (jaunām profesijām), nākamajā desmitgadē attīstītos ilgtspējīgi; lai pieaug nodarbinātība, balstoties uz endogēnajiem resursiem un vietējo ražošanas struktūru dažādošanos.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

3.3. Ar jaunajām profesijām saistītā apmācība.

APMĀCĪBU VAJADZĪBAS

Vajadzība ir starpība starp to, kā ir, un kā vajadzētu būt. Jēdzienam „vajadzība” ir dažādas nozīmes, atkarībā no skatu punkta un darbības. No apmācību viedokļa, „vajadzība” ir atšķirība starp kāda darba veikšanai nepieciešamo un esošo kvalifikāciju un kompetenci.

APMĀCĪBU PLĀNS – METODE MĀCĪBU PROGRAMMAS IZSTRĀDEI

Apmācību process laukos ir sarežģīts lauku rajonu un lauku iedzīvotāju īpašību dēļ.

Papildus formālajai apmācībai, kas pieejama katrā valstī, pastāv daudzas citas iespējas iegūt kvalifikāciju specifiskos nodarbinātības sektoros laukos.

Apmācību vajadzības ir ļoti dažādas, un dažos gadījumos ir grūti atrast viendabīgu iedzīvotāju grupu ar vienādām interesēm un atbilstošu konkrētajai apmācībai.

Jāpievērš uzmanība nevis pašai apmācībai, bet iedzīvotājiem, kam tā tiek piedāvāta, un šīs mērķa grupas spējām atrisināt problēmas, kas radušās no vajadzībām.

Jāapzinās fakts, ka šīs Leonardo da Vinci programmas pieeja ļauj izmantot jaunas metodes, lai aizsniegtu mērķauditoriju un panāktu vēlamos apmācību procesa rezultātus, vienlaicīgi apmierinot mērķauditorijas intereses.

Kā apmācību modeli jaunajām profesijām iesakām atvērtu apmācības plānu un mācību programmas uzbūvi, kas izveidota FONTES Tematiskajā Sadarbības Tīklā, iepriekšējā FONTES projekta ietvaros.

Ieteiktais Apmācību Plāns un Mācību Programma sastāv no vairākām pakāpēm:

A) APMĀCĪBU PLĀNS

Jauno profesiju apmācību plāna mērķis paredz apmācīt plaša profila tehniskos darbiniekus, atbilstoši šādām prasībām:

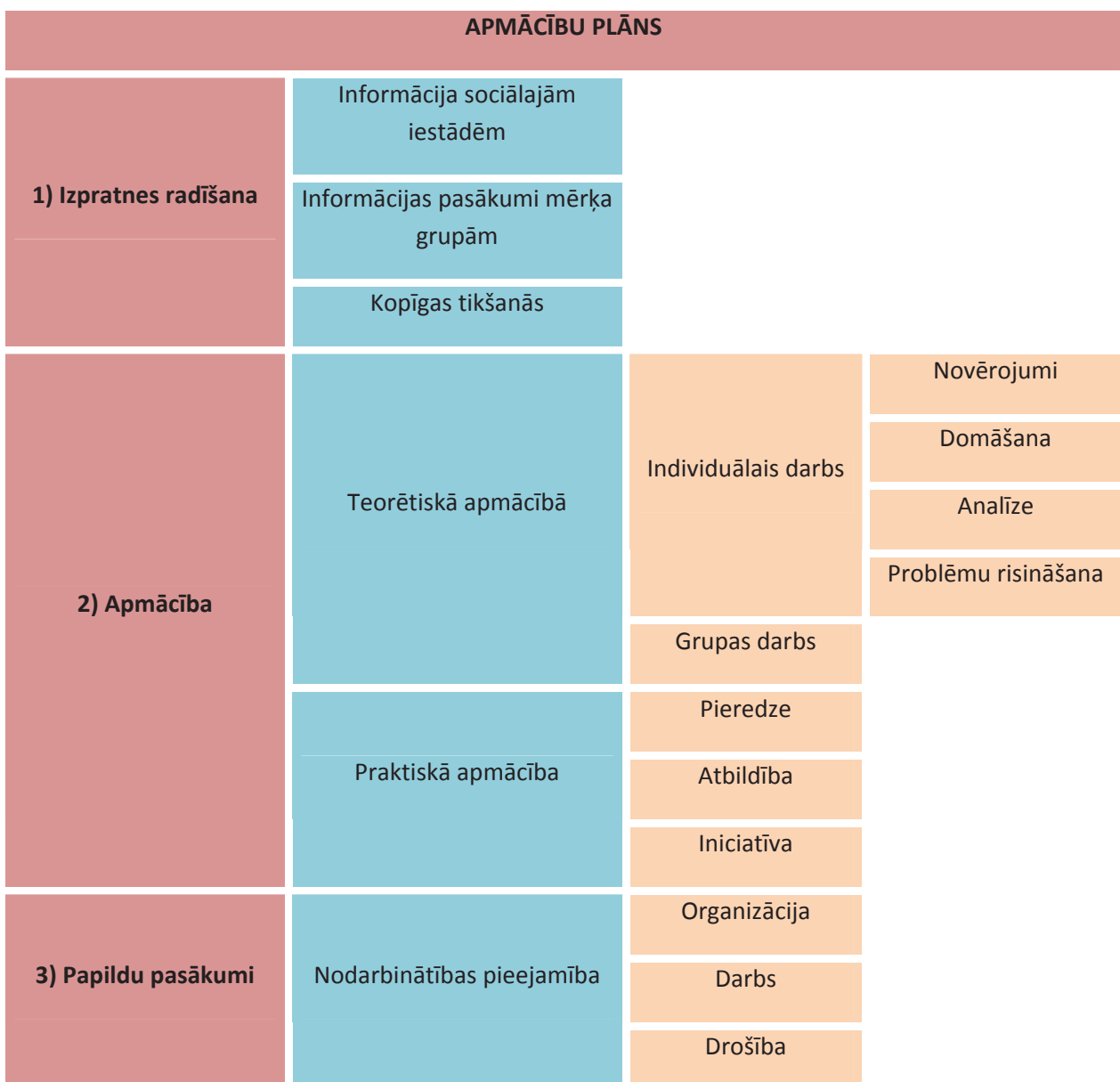
- Jāspēj saprātīgi veikt uzdotos pienākumus.
- Nepieciešams personības un profesionālais briedums, kas ļauj iesaistīties mūžizglītības mācību procesā.
- Jāpazīst tā reģiona resursi, kurā tiek veikts darbs.

- Jābūt ieinteresētiem vietējā attīstībā.
- Jābūt gataviem ar iniciatīvu un radoši pieņemt esošos un nākamos izaicinājumus.

Apmācību Plāns strukturēts trīs posmos:

- Izpratnes radīšana.
- Apmācība.
- Papildu pasākumi.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

IZPRATNES RADĪŠANAS POSMS APMĀCĪBU PLĀNĀ

Izpratnes radīšanas posmam ir divi mērķi:

- Iesaistīt apmācībā sociālos partnerus, lai nodrošinātu pastāvīgu apmācības pielāgošanu aktuālajām vajadzībām.
- Iedrošināt un veicināt mērķa grupas nodarbinātību, lai cilvēki spētu pielāgoties izmantotajām darba metodēm, izrādītu iniciatīvu un izdomu.

Šajā posmā ieteicamie pasākumi:

- 1) Apmācības sniedzēju un attiecīgās nozares sociālo partneru tikšanās.
- 2) Mērķa grupai un nozares profesionāļiem veltītas pārrunas, diskusijas un semināri.
- 3) Kontakta nodibināšana starp sociālo partneru un mērķa grupas pārstāvjiem.

APMĀCĪBU POSMS APMĀCĪBU PLĀNĀ

1. Didaktiskās vadlīnijas un metodoloģija

Apmācību darba programma sastāv no vairākiem moduļiem.

Katrs modulis iepazīstina ar jaunu pieeju tēmai un dod apmācāmajiem iespēju salīdzināt jauno pieeju ar šobrīd attiecīgajā sektorā izmantoto.

Programmas uzdevums ir iemācīt vairākas interesantas tehnikas un arī parādīt nozares problēmas, likt apmācāmajiem par tām domāt un, galvenokārt, sniegt nepieciešamās kvalifikācijas, lai rastu risinājumu šīm problēmām. Tas iedrošina komandas darbu, pozitīvu attieksmi pret kopīgu darbu un apvienošanos, lai sasniegtu labāku rezultātu un dažādotu piedāvājumu.

Piedāvātajā programmā ir teorētiskas un praktiskas nodarbības, atkarībā no moduļiem. Šī pieeja prasa līdzdarbošanos un domāšanu.

Teorētiskās nodarbības ietver dažādus uzdevumus, lai veicinātu apmācāmo intelektuālo attīstību un prasmi strādāt grupā, jo lauku apvidos arvien nozīmīgāka kļūst prasme strādāt komandā.

Šādā veidā pasniedzēja darbu papildina audzēkņu individuālais darbs un nodarbības grupā.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

Teorētiskās nodarbības var papildināt ar slaidu prezentācijām un dokumentāliem video.

Lai bagātinātu mācību saturu un piedāvātu jaunus praktiskus risinājumus specifiskām problēmām, ir iespējams pieaicināt kvalificētus speciālistus, kuri var izteikt savu viedokli un dalīties pieredzē par attiecīgo tēmu. Tas apmācības tuvina reālajai dzīvei.

Praktiskās nodarbības dalībniekiem pazīstamās jomās notiek pie katras izdevības. Darbs reālā situācijā stimulē apmācāmo interesi un vēlēšanos mācīties.

Atkarībā no tēmas, praktiskajām nodarbībām jāizvēlas atbilstošs gadalaiks.

Teorētiskās apmācības organizēšana:

Vispārējais teorētisko nodarbību modelis ir šāds:

Darbības
1. Pasniedzēja teorētiskais skaidrojums
2. Darba lapu izdalīšana
3. Mācību materiāla apguve
4. Darba lapu aizpildīšana (individuāli)
5. Darbs nelielās grupās. Secinājumi
6. Grupas kopīgie secinājumi
7. Otršķirīgo problēmu un šaubu atrisināšana
8. Slaidu prezentācija vai dokumentāls video, ja nepieciešams

Teorētisko nodarbību vispārējie mērķi:

Šī sistēma paredzēta, lai sasniegtu šādus mērķus:

Individuāli
Rosināt vērošanu un domāšanu
Sadarboties ar citiem apmācāmajiem
Analizēt problēmas un to sekas
Noteikt specifiskas problēmas
Izprast problēmu cēloņus
Piedāvāt iespējamus risinājumus
Uzlabot prasmi izteikties rakstiski
Grupā
Spēt izteikt savu viedokli grupai
Uzlabot prasmi izteikties mutiski
Klausīties un uz klausīt citu viedokli
Izprast citu viedokli
Kopīgi meklēt risinājumus

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

Grupas darbs:

Šīs sistēma piedāvā darbu grupā kā svarīgu apmācības procesa daļu. Grupas darbs vienmēr notiek pēc individuālā darba par vienu un to pašu tēmu. Līdz ar to ikviens audzēknis var izteikt savu viedokli.

Grupas darbs notiek sekojoši:

Darbības
1. Audzēkņus sadala 4-5 cilvēku grupās
2. Katrai grupa ieceļ sekretāru, kurš pieraksta grupas lēmumus
3. Katrai grupai ieceļ koordinātoru, kas katram runātājam dod vārdu pēc kārtas un vada diskusijas, ja tādas rodas
4. Iesaistās visi grupas dalībnieki
5. Grupa sagatavo darba ziņojumu

Pasniedzējs izdara vispārējus secinājumus un izskaidro tos audzēkņiem, pēc tam sniedz tehniskās un teorētiskās zināšanas, lai grupa pabeigtu iesākto darbu. Pasniedzējs izskaidro visus aspektus, kuri nav skaidri vai nav pārrunāti grupās.

2. Mācību materiāli un resursi

Izmantojamie **mācību materiāli un resursi** atkarīgi no konteksta un audzēkņiem. Pieeja ir elastīga, pasniedzēji paši izvēlas atbilstošos materiālus pēc saviem kritērijiem. Jāatceras, ka materiālu uzdevums ir palīdzēt iemācīt, un tiem jābūt noderīgiem mācību procesā.

Ieteicams izvērst moduļa uzbūvē ietvertu saturu, lai to varētu izmantot kā vadlīnijas.

Papildus nodarbību sagatavošanā ieteicams izmantot **datoru, audiovizuālo aprīkojumu**, utt.

Nodarbību telpai jābūt piemērotai dažāda veida grupām, lai nodrošinātu apmācību efektivitāti.

Praktiskās apmācības jārīko dažādās vietās (bioloģiskajās lauku saimniecībās, lauku tūrisma uzņēmumos, utt.) atkarībā no apgūstamās tēmas.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

Ar šīm apmācību vietām jāparaksta sadarbības līgumi par to, ka tās uzņem audzēkņus prakses apmācību laikā.

Mācību procesā, papildus minētajiem mācību materiāliem un tehniskajai bāzei, audzēkņiem var lūgt iekārtot klades, kurās tie pieraksta:

- savas domas, idejas un viedokli par veikto darbu,
- savas šaubas,
- pēc pašu iniciatīvas, apraksta ieteikumus problēmu risināšanai,
- personisko viedokli par prakses posmu, uzsverot tos aspektus, kas mācībās bijuši īpaši noderīgi un tos, kur nepieciešami uzlabojumi.

3. Vērtēšana.

Vērtējot nosaka audzēkņu mācību progresu attiecībā pret apmācības mērķi. Tādā veidā mācību process nemitīgi tiek pielāgots apmācāmo vajadzībām.

Vērtēšana ir nepārtraukts process, kurā ir trīs būtiski momenti:

- **Sākotnējais vērtējums:** izvērtē audzēkņu zināšanas un prasmes. Rezultātus izmanto turpmākajā analizē. Sākotnējais vērtējums palīdz pielāgot apmācību audzēkņu īpašībām un līmenim. Sākotnējo vērtējumu veic pirms teorētiskās apmācības uzsākšanas un katra moduļa sākumā.
- **Starpvērtējums:** Tas ir nepārtraukts process, lai pielāgotu apmācības pasākumus iegūtajai informācijai. Pielāgošana prasa sistemātiski novērot katru audzēkni, lai noteiktu, kurā brīdī viņš mācību procesā sastopas ar šķēršļiem, kādi ir tam iemesli, un kādas izmaiņas apmācību procesā nepieciešamas.
- **Apkopojošais vērtējums:** Apkopojošo vērtējumu veic katra moduļa beigās. Tas nosaka, vai apmācāmie ir sasnieguši izvirzītos mērķus. Sasniegtais līmenis ir nākamā mācību posma sākumpunkts.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

Audzēkņiem jābūt, ka viņi ir mācību procesa **galvenās personas**, un ka no viņiem atkarīgs, cik daudz viņi apgūs. Pasniedzēji rada izpratni par tēmu, lai audzēkņos radītu interesi. Zināmā mērā audzēkņi paši nosaka mācību procesa robežas.

Informācija vērtēšanai tiek iegūta, sistemātiski novērojot audzēkņus, izvērtējot viņu individuālo darbu un pierakstus, darbu grupā un darba lapas.

Audzēkņus iesaista vērtēšanas procesā, ieviešot „pašvērtēšanas” un „kopvērtēšanas” praksi.”

Papildus tam, ka tiek vērtēti audzēkņi, vērtē arī pašu apmācības procesu, kā arī pasniedzēja sniegumu, izmantotos materiālus, tehnisko bāzi, mācību satura izkārtojumu laikā, vērtēšanas kritērijus un līdzekļus, un arī mācību programmu.

PAPILDU PASĀKUMI APMĀCĪBU PLĀNĀ

Papildu pasākumi notiek individuālu konsultāciju veidā.

Konsultācijās veidojas saikne starp audzēkņi un pasniedzēju, kas ir ļoti noderīgi profesionālajā, tehniskajā, sociālajā un personiskajā līmenī, un ļauj pasniedzējam sekot līdz audzēkņa progresam.

Konsultācijas ir periodiskas pasniedzēja un audzēkņa pārrunas, kurās tiek nosprausti personiskie mērķi. Audzēkņis saņem profesionālāku un individualizētu apmācību, kas piemērota viņa personiskajām īpašībām.

Konsultācijās pārrunājami sekojoši jautājumi:

- Audzēkņa paša vērtējums paveiktajam darbam.
- Sasniegtie rezultāti.
- Motivācija:
 - Sociālā
 - Tehniskā
 - Profesionālā
- Audzēkņa problēmas:
 - Saistībā ar iepriekšējo pieredzi

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

- Saistībā ar pašu audzēkni
- Attiecības ar pasniedzējiem
- Attiecības ar citiem audzēkņiem
- Citi jautājumi:
 - Darba organizācija: laika plānošana
 - Rakstiskā un mutiskā izteiksme
 - Audzēkņa iniciatīva.

Šie jautājumi jāpārrunā personiski, lai nodibinātu ciešu saikni starp audzēkni un pasniedzēju, balstoties uz savstarpēju uzticēšanos, kas veicinās mācību progresu un audzēkņa briedumu.

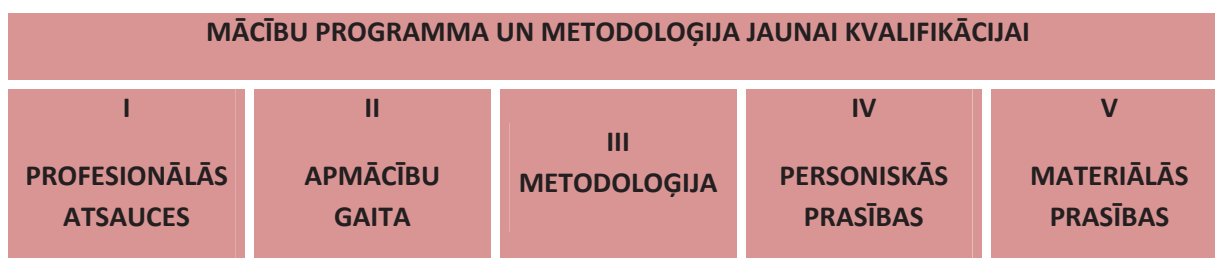
Papildu pasākumi palīdzēs audzēkņiem apzināties savu progresu mācībās profesionālā, sociālā un cilvēcīgā līmenī, un mērķu sasniegšanas nozīmīgumu, lai pabeigtu apmācību.

No otras puses, pasniedzējs šādā veidā uzzinās audzēkņu dzīves apstākļus un palīdzēs mācībās, uzstādot personiskos mērķus, kas atbilst audzēkņa vajadzībām.

B) MĀCĪBU PROGRAMMAS MODELIS

Kā minēts iepriekš, mācības notiek pēc programmas, kas strukturēta vairākos moduļos. Mācību satura struktūra atbilst mācību programmas modelim, no kā izriet apmācību gaita un specifiskie mērķi. Tiek noteiktas nepieciešamās zināšanas un procesi, lai sasniegtu šos mācību mērķus, un tie veido strukturētu mācību programmu.

Turpmāk aprakstīts mācību programmas modelis, kuru var izmantot apmācības veidošanai Jaunajās Nodarbinātības Iespējās:

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

I. PROFESIONĀLĀS ATSAUCES

PROFESIJAS APRAKSTS		PROFESIJAS PROFILS	
NOSAUKUMS	PROFESIJU GRUPA	VISPĀRĒJĀS KOMPETENCES	KOMPETENČU VIENĪBAS
			PROFESIONĀLĀ IZVĒLE
			IZPILDES KRITĒRIJI

II. APMĀCĪBU GAITA, ILGUMS UN SAKARĪBAS STARP MODUĻIEM

ILGUMS				APMĀCĪBU MODUĻI	
Praktiskās zināšanas (stundas)	Teorētiskās zināšanas (stundas)	Vērtēšana	Kopējais ilgums (stundas)	Apmācību moduļi	
				Nosaukums	Vispārējie mērķi
				Ilgums	Specifiskie mērķi
					Identifikators un praktiskais saturs
					Vērtēšanas kritēriji

MODUĻU KLASIFIKĀCIJA

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

Apmācību moduļa vispārējā diagramma

1. Moduļa nosaukums.
 - 1.1. Mērķi.
2. Programmas elementi modulī.
 - 2.1. Prasmju mērķi.
 - 2.2. Vērtēšanas kritēriji.
3. Programmas izveide.
 - 3.1. Apmācību vienības.
 - 3.2. Programmas elementi katrā apmācību vienībā
4. Atsauces.
5. Darba lapas.

III. METODOLOĢIJA	IV. PERSONISKĀS PRASĪBAS
Pasniedzēja skaidrojums	Vajadzība pēc apmācības
Grupas darbs	Grūtības iekļūt darba tirgū
Semināri	Profesionāla, ekonomiska vai sociāla izaugsme
Apaļā galda pārrunas ar profesionāļiem	Tehniska kvalifikācija
Prakse uzņēmumos	Iniciatīva, lai uzsāktu mācības
Uzņēmumu apmeklējumi	
Konsultācijas	
	V. MATERIĀLĀS PRASĪBAS
	Mācību telpa
	Audiovizuālie līdzekļi
	Bibliotēka
	Pieeja internetam
	Sadarbība ar nozares uzņēmumiem

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

3.4. APMĀCĪBU IESPĒJAS

3.4.1. KĀ IZGLĪTĪBAS SISTĒMĀ IEKĻAUT JAUNAS APMĀCĪBU PROGRAMMAS UN NODARBINĀTĪBAS PROFILUS.

Licence ir obligāts priekšnoteikums, lai varētu sākt īstenot izglītības programmu. Izsniedzot licenci, valsts piešķir tiesības izglītības iestādei īstenot noteiktu izglītības programmu. Mācību iestādēm, kas piedāvā profesionālās izglītības programmas (sākot no 160 stundām), licenci izsniedz Izglītības Kvalitātes Valsts Dienests. Iestādes, kas sniedz pieaugušo neformālo izglītību un interešu izglītību, licencē vietējā pašvaldība. Izglītības iestāžu reģistrā reģistrētām izglītības iestādēm nav nepieciešamas licences pieaugušo neformālās izglītības un interešu izglītības programmu īstenošanai.

Mācību programmām nepieciešama akreditācija. Akreditācija dod tiesības izglītības iestādei izsniegt valsts atzītu izglītības dokumentu par konkrētai izglītības programmai atbilstošas izglītības ieguvu. Var tikt akreditētas programmas, kas ir vismaz 160 stundu garas. Akreditāciju veic Izglītības kvalitātes valsts dienests. Akreditācija ir derīga noteiktu laiku. Pieaugušo izglītības programmas un īpašo interešu programmas netiek akreditētas. Pabeidzot licencētu, bet neakreditētu izglītības programmu, izglītojamais saņem izglītības iestādes vārdā izsniegtu izglītības dokumentu. Šādi sertifikāti parasti apliecina noteiktu iemaņu un prasmju apgūšanu, bet nevar tikt uzskatīti par valsts atzītas izglītības dokumentiem.

Saskaņā ar Profesionālās Izglītības Likumu, Ministru Kabinets nosaka profesionālās izglītības valsts politikas un stratēģijas virzienus, kā arī profesiju standartus un to izveides procedūras. Valsts profesionālās izglītības standartus izstrādā Izglītības un zinātnes ministrija. Profesiju standartu un nodarbinātības aprakstu izveidošanā ministrija iesaista nozaru profesionāļus, lai nodrošinātu apmācības saturu atbilstoši darba tirgus prasībām.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

Leteikumi un iniciatīvas par jauna veida profesijām jāadresē Izglītības Ministrijas Profesionālās Apmācības un Vispārējās izglītības departamentam.

3.4.2. AKTUĀLĀS APMĀCĪBU IESPĒJAS AKTĪVĀ TŪRISMA JOMĀ

No 63 profesionālās apmācības iestādēm Latvijā, vairākas piedāvā apmācību programmas tūrismā un viesmīlībā.

Dažās mācību programmās ietverti elementi, kas varētu noderēt, organizējot un sniedzot aktīvā tūrisma pakalpojumus:

2 profesionālās apmācības iestādes piedāvā apmācību programmu Tūrisma Pakalpojumi.

Profesionālā kvalifikācija – ekotūrisma speciālists. Nodarbinātības profils: ekotūrisma speciālists strādā valsts, pašvaldību un privātā sektora institūcijās un var veikt dabas objektu apsaimniekošanu. Ekotūrisma speciālists piedalās ekotūrisma maršrutu plānošanā, izstrādē un iekārtošanā, ekotūrisma ekskursiju sagatavošanā un grupu vai individuālu apmeklētāju pavadīšanā. Piedalās videi draudzīgo tehnoloģiju ieviešanā.

Profesionālās apmācības iestādes piedāvā apmācību programmu Lauku Tūrisma Pakalpojumi. Profesionālā kvalifikācija: lauku tūrisma speciālists. Nodarbinātības profils: Plāno un organizē ikdienas darbus, viesu uzņemšanu un apkalpošanu lauku tūrisma saimniecībā. Saimniecībā izaudzētos lauksaimniecības produktus izmanto tūrisma pakalpojumu sniegšanai.

Apmācības programmu saturs atbilst lauku tūrisma vajadzībām, jo tiek apgūtas prasmes lauku tūrisma uzņēmuma vadīšanā un naktsmītnes pakalpojumu sniegšanā. Aktīvā tūrisma produktu veidošana un pakalpojumu sniegšana nav iekļauta apmācību programmās. Šobrīd Latvijā nav formālas izglītības iespēju aktīvajā tūrismā.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

3.5. JAUNAS NODARBINĀTĪBAS IESPĒJAS UN POTENCIĀLAS PROFESIJAS

3.5.1. IEVADS

Latvijā jauna veida nodarbinātības un profesiju potenciāls iespējams šādās jomās:

Pakalpojumu jomas	Nodarbinātības jomas	Profesionālās prasmes un zināšanas
Pakalpojumi sadzīvē	Informācijas un komunikāciju tehnoloģijas	1. Pakalpojumi personām: <ul style="list-style-type: none"> • E-komercija • Informācijas pieejamība (Interneta izmantošana) 2. Pakalpojumi uzņēmumiem: <ul style="list-style-type: none"> • Pielāgošanās pārmaiņām tirgū • Tirgus paplašināšana • Menedžmenta pakalpojumi 3. Pakalpojumi sabiedriskajam sektoram: <ul style="list-style-type: none"> • E-pārvaldība. • Teritoriālā kohēzija: pieeja sabiedriskai informācijai
Pakalpojumi dzīves kvalitātes uzlabošanai:	Vietējā sabiedriska transporta pakalpojumi	Jaunu sabiedriskā transporta sistēmu izveide (daudznozaru uzņēmumi, transporta līdzekļu apkope, transporta pārvadātāju asociācijas, utt.).
	Energoresursu menedžments	Energoresursu racionāla izmantošana ēkās un mājās

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

Kultūras un atpūtas pakalpojumi	Tūrisms	Kultūras tūrisms Dabas tūrisms Aktīvais tūrisms
	Kultūras mantojuma saglabāšana	Restaurācija (kvalificēti amatnieki)
	Vietējās kultūras attīstība	Saikne starp kultūras mantojuma saglabāšanu, uzturēšanu, popularizēšanu, izmantošanu, integrēšanu mūsdienu vidē (kultūras tūrisms, multimēdiu projekti, utt.).
	Sports	Sporta izglītība un sports kā veselīga dzīvesveida instruments
Vides pakalpojumi	Dabas teritoriju aizsardzība	Dabas kaitējuma kontrole un novēršana Attīstības programmas dabas parkiem, dabas rezervātiem, apmežošanai, dabas teritoriju atvēršanai.
	Piesārņojuma kontrole	Videi draudzīgu tehnoloģiju izmantošana preču un pakalpojumu ražošanā Energoresursus taupošas tehnoloģijas

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

3.5.2 AKTĪVAIS TŪRISMS

1. VISPĀRĒJS APRAKSTS

1.1. Resursa apraksts

1.1.1. Kas ir aktīvais tūrisms?

Pēdējos gados ir pieaudzis pieprasījums pēc aktīvā tūrisma un vienlaicīgi ir paplašinājusies šī termina nozīme. Aktīvais tūrisms un lauku tūrisms tradicionāli tiek uzskatīti par diviem atšķirīgiem tūrisma veidiem, kur katram ir savi skaidri definēti produkti, pakalpojumu sniedzēji un konkrēts mērķa tirgus. Pēdējos gados Latvijā aktīvā tūrisma piedāvājums lauku vidē ir populārs, un, pēc LLTA Lauku ceļotājs aptaujas datiem (2009), lielākā vietējā tirgus daļa lauku tūrismu saista ar aktīvo atpūtu. Pieprasītā produktā apvienojas klasiskā lauku tūrisma, aktīvā tūrisma un dabas tūrisma elementi, tas ir pieejams ne tikai sportiskajai tirgus daļai, bet ikvienam, ieskaitot ģimenes ar bērniem un seniorus – katram atbilstoši fiziskās sagatavotības līmenim un interesēm. Aktīvais tūrisms tiek piedāvāts kvalitatīvā dabas vidē, līdz ar to nepieciešams nodrošināt videi draudzīgu tā attīstību, motivējot un izglītojot gan pakalpojumu sniedzējus, gan tūristus par to, kā rīkoties videi draudzīgi, respektējot arī vietējo sabiedrību, tradīcijas, dzīvesveidu.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

Jaunas nodarbinātības iespējas saistībā ar aktīvo tūrismu prasa gan tehniskas zināšanas par to, kas nepieciešams kvalitatīva piedāvājuma izveidošanai, gan sociālas iemaņas, mērķa tirgus grupu vajadzību un interešu pazīšanu.

Populāri Latvijā ir šādi aktīvā tūrisma veidi: velotūrisms, zirgu izjādes, laivošana un citi ūdens sporta veidi (t.sk., sērfošana, pūķošana), kājnieku tūrisms (t.sk., nūjošana), putnu un savvaļas dzīvnieku vērošana, sēņošana, makšķerēšana un zemledus makšķerēšana.

1.1.2. Aktīvā tūrisma veidi

a) velotūrisms

Lauku viesu mājas piedāvā velo maršrutus, sadarbojoties ar velo nomas un servisa uzņēmumiem, citām naktsmītnēm un ēdināšanas pakalpojumu sniedzējiem, pašvaldību aizsargājamo dabas teritoriju apsaimniekotājiem, utt.

Konkrēta velotūrisma maršruta veidošanas 10 pamatsoli:

1) Maršruta ideja.

Lai izveidotu maršrutu, sākotnēji ir jābūt ģenerālai idejai un vīzijai – kādu ģeogrāfisku (vai kultūrvēsturisku) teritoriju šķērsos maršruts – kur būs tā sākums, kur beigas? Kāda ir tā tematika (daba, kultūra, abi, cits)? Kādā veidā tā veicēji nokļūs maršruta sākumā un kā nokļūs prom no tā galapunkta (vai atgriezīsies sākumpunktā).

2) Kartogrāfiskā materiāla un dažādu literatūras avotu studijas.

Kad radusies ideja, jāpievēršas informācijas avotu studijām. Te noder dažādu mērogu kartes, tūrisma ceļveži, informācijas materiāli, attiecīgās Interneta vietnes u.c. Galvenais mērķis – saprast, kādi tūristus interesējoši resursi un kāda tūrisma atbalstošā infrastruktūra (tūristu mītnes, ēdināšanas uzņēmumi, veikali, apskates objekti) atrodas plānotā maršruta teritorijā.

3) Maršruta ieskicēšana

Savienojot iepriekšējā solī minētos tūristu interešu punktus kartē, rodas maršruta idejas vizuāls attēlojums. Atkarībā no maršruta garuma un tā gaitas izmantojamas dažādas kartes. Vēlamais mērogs 1: 200 000 (gari maršruti, kas šķērso lielas teritorijas un iet galvenokārt pa autoceļiem), 1: 100 000 (īsāki maršruti, kas aptver vienu administratīvu novadu un iet t.sk. pa mazākas nozīmes ceļiem) vai 1: 50 000 (lokāli un īsi maršruti, kas iet pa maziem, t.sk. meža ceļiem, takām u.t.t.). Pēdējie divi mērogi būs piemēroti uzņēmējiem, kas gatavo maršrutus saviem klientiem tūristu mītnes tuvākajā apkaimē.

4) Maršruta testēšana dažādos gadalaikos.

Empīriski izstrādāts un uz kartes iezīmēts maršruts ir pašam jāizbrauc dabā, lai saprastu tā „plusus” un „mīnusos”, kā arī apstākļus, kurus nevar paredzēt maršruta teorētiskajā izstrādes procesā. Maršrutu vēlams izbraukt pavasarī (aprīlī – maijā, kad novērtējams grantēto un zemes ceļu stāvoklis pēc ziemas un pavasarī), vasarā un

rudens pusē (sazēlusi bagātīga veģetācija). Izbraukšana dažādos gadalaikos sniegs papildus vērtīgu informāciju, kas iekļaujama maršruta tehniskajā aprakstā (sk. tālāk).

5) “Grozījumu” veikšana.

Parasti pēc pirmās maršruta izbraukšanas dabā, rodas jaunas idejas par maršruta papildinājumiem, grozījumiem un alternatīvām. Šajā posmā sagatavo pirmo maršruta apraksta versiju.

6) Maršruta tests ar potenciālajiem klientiem.

Kad veikti pirmie pieci soļi, maršrutu vēlams izbraukt vēlreiz – nu jau lielākā interesentu pulkā ar dažādas fiziskas sagatavotības braucējiem, t.sk. bērniem. Katra no brauciena dalībniekiem sniegs savus priekšlikumus, kritiku, kurā ir vērts ieklausīties un nepieciešamības gadījumā, - izdarīt attiecīgās korekcijas maršruta aprakstā.

7) Maršruta lapas sagatavošana.

Pēc 6. soļa tiek sagatavots maršruta tehniskais apraksts (praktiski lietojama maršruta lapa, kuru var viegli pārsūtīt pa e – pastu, ievietot mājas lapā, izprintēt) pēc šādas ieteicamās shēmas:

Maršruts: neliels maršruta raksturojums, kurā uzsvērta konkrētā maršruta „rozīnīte”;

Ieteicamā sezona: piemērotākais gadalaiks maršruta īstenošanai;

Grūtības pakāpe:

viegls – piemērots visplašākajai mērķauditorijai. Parasti ved pa relatīvi līdzenu reljefu un nav nepieciešamas īpašas orientēšanās iemaņas;

vidējs – garāki maršruti, kas atrodas šķēršļotākā apvidū;

grūts – maršruti, kas ved pa stāviem un augstiem upju krastiem (krasas reljefa formas) un/vai prasa zināmu fizisko sagatavotību to garuma dēļ;

Laiks: aptuvenais stundu vai dienu skaits, kas nepieciešams maršruta veikšanai „vidējam” tūristam;

Ceļa segums: pamatne, pa kuru būs jāpārvietojas maršruta veikšanas laikā.

Norādīts aptuvenais asfaltēto un ne – asfaltēto posmu īpatsvars %;

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

Sākums/beigu punkts: norādīts maršruta starta un finiša vieta;

Markējums: norādīta markējuma esamība un formāts, ja tāds ir;

Maršruta gaita: uzskaitītas nozīmīgākās apdzīvotās vietas un kilometrāža starp tām, kā arī kopējais maršruta garums. Taču, jāņem vērā, ka šis ir attālums starp apdzīvotām vietām, jo patiesais maršruta garums parasti ir lielāks;

Citas ērtības: veikals, bankomāts, dzeramā ūdens papildināšanas vietas utml.;

Alternatīvas: ieteikti citi maršruta varianti, iespējas maršruta apkārtnē;

Loģistika: kā tūrists nokļūs no galapunkta sākumpunktā, ja tas nepieciešams;

Interesantākās apskates vietas: Tie dabas un kultūrvēstures objekti, kurus noteikti ir vērts redzēt ceļojuma laikā;

Kartogrāfiskais materiāls un maršrutu raksturojoši fotoattēli.

Der zināt! Iekļauti noderīgi padomi, kuros būtu jāieklausās un jāņem vērā.

Kā noformēt maršruta lapu? Lai maršruta lapa izskatītos vizuāli pievilcīga, ērti pārskatāma un lietojama, ikviens pats, izmantojot atvērtā koda datorprogrammas (programmas, kas ir lejupielādējamas no Internetā bez maksas), var sagatavot šādu materiālu (sk. nodaļu „Velotūrisma maršruta lapa: Slīteres nacionālā parka piemērs”).

- Produkta lapas salikuma izveidei var noderēt atvērtā koda programma Scribus <http://www.scribus.net/> ;
- grafiku izveidei noderēs atvērtā koda programma <http://fontforge.sourceforge.net/>.

Priekšrocības šādai izvēlei: katrs pats ātri, ērti, lēti var izdarīt nepieciešamās izmaiņas produkta lapā, neiesaistot IT cilvēkus, dizainerus u.c., kas kopumā ir daudz ilgstošāks un dārgāks process.

8) Citu uzņēmēju un interesentu iesaiste.

Kad ir sagatavots un noformēts maršruta apraksts, to izsūta citiem sadarbības partneriem –uzņēmējiem, TIC un pašvaldību darbiniekiem, ĪADT administrāciju pārstāvjiem u.c., kuriem sagatavotais maršruta projekts, kas to komentē un izsaka savus priekšlikumus, kā arī piedāvā savus pakalpojumus (ēdināšana, tūristu mītnes, lauku labumu degustācijas, interesanti tūrisma objekti, amatnieki u.c.). Konstruktīvie

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

priekšlikumi tiek iestrādāti sagatavotajā maršruta aprakstā. Kad maršruta apraksts ir sagatavots, to izsūta minētajiem sadarbības partneriem, lai tie ievieto savās mājas lapās, izdrukā un piedāvā saviem klientiem kā papildus alternatīvu.

9) Maršruta marķēšana dabā

Ja velotūrisma maršruts iet teritorijām, kur ir liels koku īpatsvars, to var marķēt ar krāsu atzīmēm uz kokiem (sk. nodaļu „Maršruta marķēšana dabā”). Šajā procesā gan minētā darbība ir jāsavieno ar attiecīgās teritorijas īpašnieku vai apsaimniekotāju, ĪADT/Natura 2000 teritoriju gadījumā – ar Dabas aizsardzības pārvaldi. Pēc marķēšanas vēlams veikt vēl vienu testēšanu, lai pārbaudītu marķējuma pietiekamību.

10) Maršruta uzturēšana un informācijas aktualizācija

Maršruts, kas tiek aktīvi lietots, tā izmantotājiem un reklamētājam vismaz divreiz sezonā ir jāizbrauc un jāpārbauda tā ceļu u.c. objektu stāvoklis. Nepieciešamības gadījumā no takām jānovāc krituši koki, zari, jāatjauno marķējums un jāveic citas nepieciešamās darbības. Uzturēšanā jācenšas iesaistīt aktīvākos vietējos un ieinteresētākos – īpaši no privāto uzņēmēju vidus.

Šis ir praksē pārbaudīts maršrutu veidošanas modelis. Protams, tie, kuriem ir liela pieredze maršrutu veidošanas procesā, kādu no augstāk minētajiem soļiem var izlaist. Taču kā īpaši būtiski ir jāmin soļi, kas saistīti ar teritorijas apsekošanu un citu esošo un potenciālo sadarbības partneru iesaistīšanu šajā procesā. Pēc šāda principa var veidot arī citus aktīvā tūrisma – pārgājienu, ūdenstūrisma, auto – moto maršrutus.

b) zirgu izjādes

Šis ir viens no populārākajiem aktivitāšu veidiem to Latvijas iedzīvotāju vidū, kas atpūsties dodas uz laukiem. Izjādes var būt gan šim nolūkam speciāli atvēlētā laukumā, gan pa tuvāko apkārtni, gan veicot garāku, vairāku dienu pārgājienu zirga mugurā. Atpūtas vietas apkārtni noteikti interesantāk un emocionālāk ir apceļot zirga pajūgā. Zirga

pajūgus bieži izmanto vietās, kur mehanizētā transporta lietošana ir nevēlama, piemēram, īpaši aizsargājamās dabas teritorijās. Īpaši populāri tas ir daudzās Rietumeiropas un Centrāleiropas valstīs.

Pārvietošanās dabā zirga mugurā ir aizraujoša, bet dabu stipri ietekmējoša aktivitāte, it īpaši, ja šī aktivitāte notiek ārpus šim nolūkam atvēlētām takām. Zirga pakavi ir tie, kas atstāj vislielāko iespaidu uz dabu. Atliek dažas reizes nojāt pa vienu un to pašu vietu, lai tur atsegtos augsne vai pat sāktos augsnes erozija, nemaz nerunājot par to, ka tur augošais retais un aizsargājamais augs arī jau būtu nomīdīts. Bez tam gan izjādes, gan braukšana ar zirga pajūgu var traucēt citus cilvēkus, kas arī atpūšas dabā, bet iet ar kājām vai brauc ar divriteni. Katrā ziņā taka, pa kuru iepriekš būs jāts vai braukts pajūgā ar zirgu, pēc tam būs nepiemērota iešanai vai braukšanai ar divriteni.

Pirms kādas dabas teritorijas izmantošanas izjādēm ar zirgu ieteicams:

- tajā veikt bioloģisko inventarizāciju, īpašu vērību pievēršot aizsargājamām sugām un biotopiem;
- balstoties uz inventarizācijas datiem izplānot izjāžu maršrutu tā, lai tas ietvertu ainaviskus skatu punktus, kā arī interesantus

- dabas objektus, bet jāšana nenotiktu pa vietām, kur sastopami reti biotopi un sugas;
- ierīkot vai marķēt takas dabā;
- sagatavot informatīvi - izglītojošu materiālu (kaut vai vienas A4 formāta lapas apjomā) par izjāžu vai izbraukuma vietām;
- Ja tiek jāts reti un pa vietām, kur nav taku, vēlams katru reizi izvēlēties citu maršrutu, atceroties nosacījumu par retajiem biotopiem un sugām;
- Sekot vai izjādes nenotiek ārpus takām (kur to nevajadzētu), un vai nogāzēs nesākas augsnes erozija;
- Nepieciešamības gadījumā ierīkot takas ar mākslīgu segumu;
- Gan izjādēm, gan braukšanai ar zirga pajūgu izmantot citas takas, nevis tās, ko lieto kājāmgājēji un velobraucēji;
- Gan izjādēm, gan braukšanai ar zirga pajūgu ieteicams veidot noslēgtus, apļveida maršrutus;
- Ja ir iespēja līdz kādam apskates objektam nokļūt gan ar mašīnu, gan ar zirga pajūgu, kā transporta līdzekli vēlams izmantot pajūgu, it īpaši gadījumos, ja tā ir īpaši aizsargājamā dabas teritorija.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

c) laivošana

Naktsmītnes

Ūdenstūristi ne vienmēr nakšņo ūdenstūristu apmetnēs, kas visbiežāk ir vietas ar samērā „pieticīgu” infrastruktūru un pakalpojumu klāstu, tādēļ dažkārt tiek izvēlēti upju vai ezeru krastos esošie kempingi, viesu vai lauku mājas, nelielas viesnīcas, kuru īpašnieki piedāvā vai nu tikai laivu nomu, vai arī atsevišķos

gadījumos – braucienus pa upēm vai tuvējiem ezeriem un ūdenskrātuvēm.

Ņemot vērā iepriekš teikto, naktsmītnē, kur uzņem vai tikai plāno uzņemt ūdenstūristus, nepieciešamības gadījumā būtu jābūt pieejamai šāda informācija:

- Laivu novietošanas vietas un novietošanas kārtība;
- Naktsmītnes attālums no ūdens;
- Laivu transportēšanas iespējas uz/no naktsmītnes;
- Laiks, kas nepieciešams, lai nogādātu inventāru braukšanas uzsākšanas vietā;
- Citi ar ūdenstūrismu saistīti servisa pakalpojumi, to izmaksas un citi nosacījumi;
- Ar nakšņošanu saistītie pakalpojumi un papildus pakalpojumi, to maksa un maksājumu kārtība;
- Par makšķerēšanas iespējām un kārtību;
- Iekšējās kārtības noteikumi, piemēram, konkrēta ezera (u) apmeklēšanas noteikumi.

Ja naktsmītnēi ir piešķirti ekosertifikāti (piemēram, Zaļais sertifikāts), tajā redzamā vietā jābūt atbilstošai informācijai par minētiem sertifikātiem un naktsmītnes lomu ilgtspējīga un videi draudzīga tūrisma attīstībā.

Ūdenstūrisma apmetnes

Latvijas iecienītāko ūdenstūristu upju – Salacas, Gaujas, Abavas krastos ūdenstūristi bieži izmanto tiem speciāli iekārtotās apmetnes un atpūtas vietas. Tas īpaši svarīgi ir tajos populārākajos upju posmos, kas ietilpst ĪADT un NATURA 2000 teritorijās, kur nakšņošana, telšu celšana, ugunsкура kurināšana un pārvietošanās ar automašīnu ir atļauta tikai un vienīgi šim nolūkam paredzētās labiekārtotās vietās. Ūdenstūristu apmetnē un tās tuvumā ir jābūt šādiem informatīviem elementiem un informācijai :

- Norāde uz apmetnes vietu, ka redzama no upes, jo ne vienmēr apmetnes, kas parasti atrodas augstāk – upes krastā, ir saskatāmas un pamanāmas no ūdenstūrista redzes punkta;
- Apmetnes sākuma un beigu zīmei vai piktogrammai, kas iezīmē apmetnes robežas, lai nerastos pārpratumi ar citiem apkārtnes zemju īpašniekiem;
- Apmetnes nosaukums, kas ir ģeogrāfiska piesaiste, pēc kuras ūdenstūrists var droši un nekļūdīgi noteikt savu atrašanās vietu;
- Apmetnes shēma vai izvietotas piktogrammas: „tualete”, „telšu vieta” u.c. pēc vajadzības un konkrētās situācijas;
- Apmetnes atrašanās fakts ĪADT vai NATURA 2000 teritorijā un tsa informācija par šo teritoriju, ja attiecīgai vietai ir dabas aizsardzības statuss – dabas parks, dabas liegums, nacionālais parks vai cita veida aizsardzības (piemēram, dabas lieguma) zona u.c., kā arī par ierobežojumiem minētajā teritorijā;
- Informatīvs tālruņa numurs, kur iespējams iegūt informāciju par apmetni, tās izmantošanas kārtību, papildus pakalpojumiem, maksu, kā arī saskaņot apmetnes apmeklējumu ar tās īpašnieku vai apsaimniekotāju, ja tas nepieciešams. Tas arī mazinās iespējamus konfliktus starp zemes īpašnieku un ūdenstūristu un pārkāpumiem apmetnes teritorijā;
- Apmetnes tuvākās apkārtnes shēma, kas shematiski vai kartogrāfiski attēlo apkaimes ģeogrāfisko situāciju un palīdz labāk orientēties, plānot tālāko maršrutu u.c.;

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

- Par apmetni un tās tuvāko apkārtni, attālumiem pa upi un sauszemi līdz tuvākām apdzīvotām vietām, objektiem u.c., kas noder plānošanas, pārtikas un dzeramā ūdens iegādes plānošanā u.c.;
- Operatīvo dienesta tālruņa numuri, piemēram, 112, norādot arī Latvijas starptautisko kodu + 371, ja zvanītājam ir citas valsts mobilā tīkla pieslēgums;
- Par upes tālāko raksturu (kritums, krāces, citas apmetnes, citi infrastruktūras elementi, bīstamas vietas u.c.), kas nepieciešams maršruta un ceļojuma tālākajā plānošanā;
- Apmetnes izmantošanas kārtība, lai nerastos konflikti starp pašiem apmetnes izmantotājiem un tās apsaimniekotājiem, piemēram par naktsmiera sākumu, apmetnes robežām, tajā atļautajām rīcībām u.c.;
- Par makšķerēšanas kārtību – vispārējo, kas spēkā visas valsts teritorijā, gan arī par konkrētā vietā esošo, ja pastāv kādi ierobežojumi;
- Par peldvietām (vai peldēšanas aizliegums, ja nepiemērota vieta), lai „garantētu” ūdenstūristu drošību un norādītu šim mērķim piemērotās vietas;
- Videi draudzīgas ceļošana padomi, lai veicinātu vides apziņu un dabas vērtību saudzīgu izmantošanu gan konkrētajā apmetnē, gan visā ceļojuma laikā;
- Par sodiem un administratīvo atbildību, piemēram, dabas pieminekļu u.c. dabas objektu bojāšanas gadījumā konkrētā vietā vai visā upes tecējumā, piemēram, kāda atbildība ir par smilšakmens iežu atsegumu bojāšanu, kas šobrīd uzskatāma par valstī kopumā aktuālu lietu;
- Dzeramā ūdens un tuvējās pārtikas iegādes vieta ar attālumu līdz tai un vēlams - darba laiku;
- Apkārtējo uzņēmēju sniegtajiem pakalpojumiem, piemēram, zemnieku saimniecībām, amatniekiem, kur var iegādāties vai pasūtīt to ražoto produkciju;
- Par gidu, laivu nomas un servisa pakalpojumiem, ūdenstūrisma operatoriem apkārtnē, maršruta sākuma un beigu vai iekāpšanas – izkāpšanas vietās;
- Par nozīmīgiem dabas un kultūras objektiem – tūristu piesaistes vietām upes krastos un reģionā kopumā;

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

- Būtiskākās informācijas kopsavilkums angļu valodā.

Telšu vietas

Upju un ezeru krastos uzņēmēji un atsevišķas naktsmītnes piedāvā arī „vienkāršotu” ūdenstūristu apmetnes variantu – telšu vai atpūtas vietas, kurās ir nodrošinātas minimālās ērtības un infrastruktūras elementu minimums, kas saimniekiem un ūdenstūristiem var būt arī kopīgs. Telšu vai atpūtas vietā ūdenstūristiem ir jābūt pieejamai šādai informācijai vai informatīviem elementiem:

- Labi saskatāma norāde no upes uz telšu vietu;
- Telšu vietas nosaukums un kontaktārunis, lai potenciālie klienti vienmēr varētu sazināties ar atbildīgo personu un vienoties par telšu vietas izmantošanas kārtību;
- Vieta, kur droši var novietot un uz ilgāku laiku atstāt laivas u.c. nepieciešamo inventāru;
- Kā arī informācijai par:
 - Malkas iegādes iespējām;
 - Ugunsgrāvis kurināšanas vietu vai grillu;
 - Telšu novietošanas vietām;
 - Atkritumu deponēšanas iespējām;
 - Tualeti;
 - Dzeramā ūdens iegādi;
 - Citu apkārtnes uzņēmēju sniegtajiem tūrisma pakalpojumiem.

Nepieciešamības gadījumā saimniekam vai zemes īpašniekiem vismaz mutiskā veidā ūdenstūristi ir jānodrošina ar augstāk minēto u.c. veida aktuālo informāciju (sk. arī informāciju sadaļā „Ūdenstūrisma apmetnes”).

velotūrisms, zirgu izjādes, laivošana un citi ūdens sporta veidi (t.sk., sērfošana, pūķošana), kājnieku tūrisms (t.sk., nūjošana), putnu un savvaļas dzīvnieku vērošana, sēņošana, makšķerēšana un zemledus makšķerēšana.

d) aktivitātes dabā

Videi draudzīgas un ilgtspējīgas dabas vērošanas pamatprincipi

Videi draudzīgas un ilgtspējīgas dabas vērošanas pamatprincipi ir sagatavoti, balstoties uz veiktajiem īpaši aizsargājamo dabas (ĪADT) un NATURA 2000 teritoriju apsekojumiem, kuru rezultātā ir apmeklētas > 80 šādas teritorijas un identificēti vismaz 100 pozitīvi un tikpat daudz – negatīvi dabas resursu izmantošanas piemēri. Minētajos apsekošanas braucienos nereti ir nācies sastapties ar gadījumiem, kad populāri dabas objekti ir cietuši, degradēti vai pat daļēji iznīcināti no pārlietu lielas tūristu plūsmas radītajām ietekmēm, vai tūristu (un objekta apmeklētāju) nesaudzīgas un ļaunprātīgas, bet visbiežāk - neapzinātas rīcības. Arī Latvijas tūrisma informatīvajos materiālos un medijos nereti tiek popularizēti dabas objekti (t.sk. sugas, biotopi u.c. unikālas dabas vērtības), kuru eksponēšana tūristiem šodien var radīt to iznīcību jau vistuvākajā nākotnē. Šādi augstāk minētie apstākļi kopumā neveicina ilgtspējīga, videi draudzīga tūrisma un ekotūrisma attīstību, īpaši tādēļ, ka ĪADT un NATURA 2000 teritorijās ir vieni no iecienītākajiem tūrisma galamērķiem ārpus Rīgas. Ņemot vērā iepriekš teikto, tālāk sagatavoti principi (ieteikumi), kas ir jāņem vērā, veidojot jaunus tūrisma maršrutus un produktus.

Zvēru vērošana

Zvēri (zīdītājdzīvnieki) Latvijā ir sastopami bieži, taču to slēptā dzīvesveida dēļ tie dabā redzami samērā reti. Tieši šis apstākļis zvēru vērošanu padara par īpaši pievilcīgu nodarbi, jo zvēru vērotājs vēlas sasniegt konkrētu mērķi, kas ne vienmēr ir garantēts. To īstenot palīdzēs gids – vietējo zvēru paražu pazinējs.

- Atceries, ka zvēru vērošana ir ilgstošs, pacietīgs un ļoti mērķtiecīgs process. Parasti tas notiek slēpnī, kādā mednieku tornī vai citur. Tā dalībniekiem ir neuzkrītošs un ne čaukstošs apģērbs, tie nesarunājās un citādi uzvedas ļoti klusu un neuzkrītoši.
- Gidam ir jāzina zvēru atrašanās (barošanās, vairošanās) vietas, to atstātās pēdas (ķepu ķepu nospiedumi, „vannas istabas”, ekskrementi, cits), kā arī jāprot stāstīt interesantus stāstus par tiem.

- Zvēru vērošanā gids rūpējas par to, lai vērojamie objekti neatgriezeniski nepamestu šo vietu vērošanas procesa laikā vai pēc tam, tādēļ pirms zvēru vērošanas tūres „novērtē” savu klientu – ko viņam var un drīkst rādīt.
- Zvēru vērošana notiek mazās cilvēku (daži vērotāji) grupās.
- Zvēru vērotāji netraucē četrkājus pie viņu mājojkiem.
- No zvēru vērošanas procesa ir jāpaņem līdzī tikai pozitīvas emocijas un fotogrāfijas. Tas nozīmē, ka pret ikvienu dzīvību izturies ar cieņu!
- Izveido savā apkārtnē sastopamo zvēru sarakstu un pieliec tam klāt veiksmīgāk uzņemtos fotoattēlus.

Putnu vērošana

Putnu vērošana ir šobrīd viens no populārākajiem dabas vērošanas veidiem, kurā iesaistās gan lieli, gan mazi. Latvijā salīdzinoši bieži ir redzamas putnu sugas, kas citviet Eiropā vairs nav, vai ir reti sastopamas. Putnu vērošanai ir piemērots jebkurš gadalaiks, taču lielāko putnu daudzveidību novērosim pavasara un rudens migrāciju, kā arī ligzdošanas laikā.

- Nerādi retu un aizsargājamu putnu ligzdvietas.
- Mācies putnus noteikt ne tikai pēc izskata, bet arī pēc balss. Izmanto pieejamos putnu balsu ierakstus, kurus ņem līdzī putnu vērošanas laikā.
- Vāc interesantus putnu stāstus un dalies tajos ar saviem klientiem.
- Izveido tuvākās apkārtnes vai Tavā īpašumā esošo putnu sarakstu un ievieto to mājas lapā.
- Sagatavo tematiskas ekskursijas par pļavu, meža, ūdeņu, jūras piekrastes un purvu putniem, kā arī putniem dažādos gadalaikos.
- Vienmēr paturi prātā, ka putnu „intereses” ir pirmajā vietā, tādēļ, vērojot lidoņus, - maksimāli izvairies no to ierastā dzīvesveida un dzīvesvietas traucējuma.
- Izmanto putnu vērošanas torņus vai citus paaugstinājumus, no kuriem var pārskatīt plašāku apkārtni un redzēt vairāk sugu.
- Ziemas laikā piesaisti putnus ar barotavām, bet pavasaros – ar dažāda izmēra putnu būriem. Uztaisi pūču būri!

Kukaiņu vērošana

Kukaiņi ir daudzveidīgākā organismu grupa uz Zemes - šobrīd zināmo sugu skaits tuvojas miljonam. Arī Latvijā kukaiņi ir sugām bagātākā grupa. Kukaiņi ir mums visapkārt un tos var redzēt vienmēr, izņemot ziemā, kad sugu skaits ir salīdzinoši niecīgs. Kukaiņiem ir liela loma cilvēka dzīvē, tādēļ tos vērts iepazīt tuvāk!

- Izmanto kukaiņiem draudzīgus ķeršanas veidus: ar tauriņu ķeramo tīklu, ar sietiņu (ūdens kukaiņiem), ar gaismošanu vakarā vai naktī.
- Kukaiņu vērošanas procesā izaicini entomologu – kukaiņu zinātāju, kas pastāstīs daudzus interesantus stāstus par šiem mūsu mazpazīstamajiem kaimiņiem.
- Kukaiņus vēro atklātās vietās, pļavās, mežos, ūdeņu krastmalās, ūdeņos, uz kokiem, kokos, apdzīvotās vietās u.c. Visvairāk tos sastapsim siltās un saulainās dienās.
- Izveido savā apkārtnē konstatēto kukaiņu sugu sarakstu un fotoalbumu.
- Lai „tīktu” līdz kukainim, nebojā un neizmaini tā dzīves vidi.
- Kukaiņu vērošana nenozīmē kukaiņu kolekcijas vākšanu, tādēļ no kukaiņu vērošanas paņem līdzī tikai labas atmiņas un foto.

Augu vērošana

Latvijā ir > 5,5 tūkstoši augu sugu, bet cik no tām mēs pazīstam? Mācies pazīt biežāk sastopamās aļģu, ķērpju, sūnu, staipekņu, kosu, paparžu un ziedaugu sugas. Ja dzīvo ārpus pilsētas vides, Tavas mājas apkārtnē noteikti ir sastopamas vairāki simti dažādu augu sugu!

- Savu piedāvājumu veido g.k. no augu sugām, kas ir sastopamas bieži un mums visapkārt.
- Ja rādi un atklāj retu un aizsargājamu augu sugu dzīves vietas, pārliecinies, ka šāda rīcība neapdraud to tālāko pastāvēšanu.
- Par katru sugu pastāsti kādu interesantu stāstu – kur to cilvēks praktiski izmanto, kāda ir tās loma cilvēka dzīvē un vēsturiskajos notikumos.

- Izveido tuvākās apkārtnes augu sarakstu un ievieto to savā mājas lapā.
- Sagatavo savas apkārtnes biežāk sastopamo sugu foto – noteicēju.
- Sagatavo tematiskas ekskursijas par pļavu, meža, ūdeņu krastmalu un purvu augiem, ārstniecības augiem, kā arī augiem dažādos gadalaikos – ziemā, pavasarī, vasarā un rudenī.
- Pēc ekskursijas uzvāri augu vērotājiem garšīgu augu tēju.

Sēņu vērošana

Latvijā ir sastopamas > 4000 dažādas sēņu sugas, taču cilvēks uzturā no tām izmanto tikai ~ 1 %. Sēnes ir neparasti organismi, kurām ir liela nozīme dabā, jo daudzas no tām (piemēram, piepes) piedalās koksnes sadalīšanā un vielu apritē. Sēnēm piemīt liela formu un krāsu daudzveidība, tāpēc tās ir interesants novērošanas objekts.

- Izzini savā apkārtņē esošās sēņu sugas. Šajā procesā nekautrējies piesaistīti sēņu zinātājus, kas palīdzēs atpazīt atrastās sēnes un sniegt par tām interesantas ziņas.
- Par katru no sēņu sugām mēģini atrast kādu interesantu un saistošu stāstu.
- Apkopo apkārtņē sastopamo sēņu ēdienu receptes.
- Sagatavo savas apkārtnes biežāk sastopamo sēņu sugu foto – noteicēju.
- Sagatavo tematiskas sēņu ekskursijas dažādos gadalaikos: pavasara sēnes, vasaras sēnes, rudens sēnes, sēnes ziemā, indīgās sēnes, ēdamās sēnes u.c.
- Piedāvā saviem klientiem biežāk sastopamo sēņu noteicēju, lupu un kādu vietu, kur tie pēc sēņu vērošanas var nolikt un izpētīt atrastās sugas.
- Ja kādu sēni vēlies paņemt degustācijai vai noteikšanai, nogriez to rūpīgi ar nazi, nebojājot micēliju (sēņotni).
- Sēnes, par kuru indīgumu neesi pārliecināts, labāk atstāj mežā.
- Pēc ekskursijas no labi pazīstamā sēnēm pagatavo kādu garšīgu ēdienu degustācijai.

Dižkoki, izcili, neparasti un vēsturiski koki

Vecs koks ir īsta bioloģiskās daudzveidības saliņa – uz tā mājot simtiem dažādu augu, sēņu un dzīvnieku sugu. Jo vecāks koks, jo tas dabai ir vērtīgāks. Ar atsevišķām koku sugām ir cieši saistītas mūsu tautas tradīcijas un rituāli. Ir koki - vēsturisko notikumu „aculiecinieki”.

- Sagatavo informatīvu plāksnīti ar koka nosaukumu, izmēriem, kādu interesantu nostāstu, vēsturiskām fotogrāfijām, tā apdzīvotājiem – ķērpjiem, sūnām, sēnēm, putniem, kukaiņiem u.c. noderīgu informāciju.
- Norādi, ka koks ir aizsargājams dabas vai kultūras piemineklis.
- Lielus vaļējus dobumus aplāj ar dabiskiem materiāliem, lai tajos neiekļūst lietus un sniegs, kas veicina koka ātrāku trupēšanu un bojāeju.
- Vainaga platumā kokam apjoz nelielu nožogojumu – sētiņu, kas pasargās tā saknes no mājlopiem un lauksaimniecības tehnikas.
- Ja nepieciešams, ar stutēm atbalsti lielākos koka žuburus, kuri laika gaitā var nolūzt.
- Uzliec vecā ozolā pūču būri, tādejādi piesaistot savai teritorijai jaunas putnu sugas.
- Norādi koka apmeklēšanas labās prakses noteikumus.

Iežu atsegumi, alas

Latvijā sastopamais smilšakmens un dolomīts ir veidojies Devona periodā > 300 mlj. tālā Zemes pagātnē. Šo nogulumiežu atsegumi ir nozīmīga dzīves vide aļģēm, sūnām, ķērpjiem, kukaiņiem un atsevišķām putnu sugām. Savukārt, iežu atsegumos veidojušās alas ir unikāla dzīves vide ar tikai tām raksturīgu augu un dzīvnieku sugu kopumu. Alas kā ziemošanas vietas izmanto vairākas sikspārņu sugas.

- Lai iepazītu iežu atsegumu, uz tā nav jākāpj un jāpārvietojas pa tā virsmu.
- Nekādā veidā nebojā iežu atsegumus un nemeklē tajos esošās fosilijas.
- Latvijā sastopamās alas ir pārāk mazas un tās ir jūtīgi biotopi, lai tajās vestu tūristus, īpaši sikspārņu ziemošanas laikā.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

1.2. Resursa Attīstība

Aktīvais tūrisms kā nodarbinātības iespēja attīstās paralēli un saistīti ar tradicionālo lauku tūrisma piedāvājumu, atbilstoši pieprasījumam. Nosacīti resursa attīstību saistībā ar lauku tūrismu var iedalīt šādos posmos:

- Līdz ar nodarbinātības iespēju samazināšanos tradicionālās lauksaimniecības nozarē un īpašumu atgūšanu lauku teritorijās pēc Latvijas neatkarības atgūšanas, kā alternatīvs ienākumu gūšanas avots attīstās lauku tūrisms. Saimnieki izīrē brīvās telpas savās mājās tūristiem.
- Pieaugot klientu prasībām pēc kvalitātes, naktsmītņu pakalpojumi tiek dažādoti – tiek celtas atsevišķas brīvdienu mājas un viesu nami.
- Pieaugot klientu prasībām pēc kvalitatīvas laika pavadīšanas, attīstās papildu pakalpojumi. Pieprasītākie ir : ēdināšana, pirts, zirgu izjādes, izbraucieni ar laivu, makšķerēšana, svinību apkalpošana. Uzņēmumi pieprasa semināru apkalpošanu.
- Pieaugot labklājības līmenim un iespējai iegādāties kvalitatīvu ekipējumu, sabiedrībā rodas interese par aktīvām un sportiskām aktivitātēm dabā – velobraukšanu, kanoe laivošanu, kaitošānu, sērfošanu. Uzņēmumi pieprasa sporta spēles un komandas saliedēšanas programmas.
- Pieaug interese par aktīvo un dabas tūrismu ar izziņas elementiem: ir pieprasījums pēc gida vadītām ekskursijām dabā pārgājienu un velobraucienų veidā.

Lauku tūrisma uzņēmumi specializējas arī aktīvā tūrisma piedāvājumā: laivošana (laivu noma, transporta un citi pakalpojumi), velo (noma, maršruti, mantu transports maršrutos no vienas naktsmītnes uz nākamo, utt.).

Specializācija un pakalpojumi tiek norādīti ar īpašu piktogrammu naktsmītnes reklāmas materiālos – iespieddarbos un internetā.

Piemērs:

meklētājs pēc pakalpojumiem un specializācijas www.celotajs.lv

Aktīvais tūrisms norisinās dabas teritorijās, tādēļ ir svarīgi, ka tūrisma aktivitātes un tūristu plūsma nenodara kaitējumu dabai. Gan pakalpojumu sniedzējiem, gan tūristiem jāzina, kā saudzīgi izturēties pret dabu. Tādēļ ir izveidoti Zaļie Padomi ceļotājiem, kurus ieteicams publicēt reklāmas materiālos, izvietot tūristiem pieejamās vietās naktsmītnēs un citur.

Piemērs: Zaļie Padomi velobraucējiem:

- Ceļojot ar videi draudzīgu transporta līdzekli – divriteni, Tu esi ne tikai tuvāk dabai, bet arī palīdzi saudzēt tās vērtības globālā mērogā!
- Atceries, ka velosipēds ir dabai un cilvēkvidei draudzīgs pārvietošanās līdzeklis tikai tad, ja tāds ir arī pats šī transporta lietotājs!
- Nebrauc pa jūtīgu zemesdzi – sūnām, kāpām, krastu nogāzēm u.c. nepiemērotām vietām, jo velosipēds atstās dziļas sliedes, kas neizzudīs daudzu gadu garumā!

- Ar velosipēdu pārvietojies tikai pa takām, celiņiem un šim nolūkam piemērotām vietām
- Pirms krāmē ceļa somu vai iepērcies vietējā veikalā – padomā par to, cik daudz saražosi atkritumus, jo tie būs jāved līdzi
- Kā izvēlēties velomaršrutu
Atkarībā no ceļu seguma, reljefa, garuma, šķēršļiem u.c., velomaršruti iedalīti nosacītās 3 grūtības pakāpēs:
 - Viegli - piemēroti mierīgiem atpūtas braucieniem, ģimenēm ar bērniem, vecākiem cilvēkiem;
 - Vidēji - aktīviem un trenētiem ceļotājiem;
 - Grūti - velotūristiem, kuru mērķis ir dažādu šķēršļu pārvarēšana, orientēšanās un sportiskas aktivitātes apvidū, kas prasa lielu fizisku piepūli.
- Der zināt: Brīdinām, ka situācija katrā maršrutā var ātri mainīties, atkarībā no gadalaika un laika apstākļiem, cilvēka saimnieciskās darbības (izbraukta ceļa pamatne ar dažādiem mehāniskiem transporta līdzekļiem, baļķu vedējiem, smiltis), autotransporta plūsmas intensitātes konkrētajā brīdī. Velomaršrutos var sabojāta tūrisma infrastruktūra, norādes, marķējums u.c. Tādēļ pirms ceļojuma pieprasiet informāciju maršruta apsaimniekotājam par maršruta aktuālo stāvokli!
- Sezona: Latvijā piemērotākais laiks velotūrisma maršrutu veikšanai ir laika posms no maija līdz septembrim, bet siltajos pavasaros un rudenos to var pagarināt no aprīļa līdz pat oktobrim. Dažus velomaršrutus vērts veikt konkrētā laikā, piemēram, putnu migrācijas, ievu vai pieneņu ziedēšanas laikā, kad dabā pieredzētais sniegs daudzas jaunas izjūtas un pilnīgi citādu attiecīgās vietas redzējumu.
- Drošība velobraucējiem
 - Cik vien iespējams, izvairies no lielajiem autoceļiem ar intensīvu satiksmes plūsmu. Brauc pa mazajiem lauku un meža ceļiem. Tādu nav

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

mazums un tie parasti ir daudz interesantāki no apskatāmo objektu viedokļa

- Ja tomēr brauc pa autoceļu, turies pie nomales un vēro, kas notiek aiz Tevis. Pieliec velosipēdam spogulīti. Pa valsts galvenajiem autoceļiem gan labāk nebrauc!
- Pa autoceļiem braucot grupā – turaties viens aiz otra, nevis blakām
- Pa autoceļiem nebrauc naktī vai tumšajā diennakts laikā. Ja pats esi sēdējis pie auto stūres naktī, sapratīsi kādēļ
- Ja blakus autoceļam vai ielai ir veloceļiņš, lieto to
- Ievēro labas un koleģiālas braukšanas praksi, jo Tu neesi vienīgais ceļu satiksmes dalībnieks
- Nebrauc pa jūtīgu zemesdzi – sūnām, kāpām, krastu nogāzēm u.c. nepiemērotām vietām, jo velosipēds atstās dziļas sliedes, kas neizzudīs daudzu gadu garumā!
- Esi draugos ar savu galvu – lieto ķiveri
- Pat ja esi iegādājies skaistu un krāsainu velotērpu, uzvelc dzeltenī atstarojošo vesti. Arī dienā tā ļaus Tevi labāk pamanīt. Kāds autobraucējs varbūt pat piebremzēs, jo noturēs Tevi par kādu citu
- Neesi svētdienas braucējs. Pirms garāka velobrauciena uzliec ritenim dubļu sargus – mantas pasargāsi no netīrumiem un arī veloķēdei draudzīgāk
- Pavasarī vai pēc ilgāka laika uzkāpjot uz velosipēdu – netrako un neizrādies kā jauns teļš pēc ziemstāves
- Ievēro adekvātu braukšanas ātrumu un distanci no citiem braucējiem un satiksmes dalībniekiem. Tā ir Tava drošība
- Ja izmanto nomātu velosipēdu, tas nenozīmē, ka tas ir domāts laušanai! Vai esi kādreiz sūkstījies par nomā saņemtu sliktas kvalitātes divriteni? Tam ir bijis neapzinīgs lietotājs
- Nomātam divritenim vispirms pārbaudi tehnisko stāvokli un tikai tad brauc. Novērtē priekšējā riteņa bremžu efektivitāti, lai ceļabiedriem nav jāmeklē aptieciņa

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

- Braucot grupā – ar acu kaktiņiem vēro un izvērtē arī citu braucēju plānotos manevrus un trajektorijas
- Mainot braukšanas virzienu vai veicot kādu citu manevru, vienmēr „pamet aci” atpakaļ un pārlicinies par to, kas notiek aizmugurē
- Garākos braucienos lieto velosomu, kas uzlikta uz aizmugures bagāžnieka. Tā būs daudz ērtāk un vieglāk, nekā ar mugursomu
- Velosomā iemet ne tikai veloaptieciņu, bet arī aptieciņu sev vai draugam. Labāk gan, lai nenoder!
- Nopērc velosēdeklīti un paņem līdzī savu mazuli! Tās būs vienas no viņam pirmajām spilgtākajām atmiņām
- Vietējā ražojuma aliņu vai mājās ražoto vīnu pataupi vakaram, kad velosipēds atpūšas drošā vietā lauku mājas šķūnītī
- Nekad neatstāj savu braucamo bez uzraudzības vai nedrošā vietā. Ja tā tomēr rīkojies, tad jau laikus vēlreiz pārlasi Zaļos padomus kājāmgājējiem
- Kādreiz izlasi arī Ceļu satiksmes noteikumu daļu, kas attiecas uz velotransportu
- Vai Tev vai Tavam bērnam maz ir tiesības? Tā nav tikai formalitāte!

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

2. RESURSA NOZĪMĪGUMS UN IETEKME

2.1. Resursa Aktuālā Situācija Un Nozīme

Pēc asociācijas “Ļauku ceļotājs” veiktajām aptaujām 2011. gadā, aktīvais tūrisms ir viens no pieprasītākajiem pakalpojumu veidiem:

- Naktsmītņu saimnieki nosauc šādus pieprasītākos pakalpojumus: pirts un pirtnieka pakalpojumi, kāzu un citu svinību apkalpošana, laivošana, makšķerēšana, SPA, dabas tūrisms, velo noma un maršruti, ekskursijas pa apkārtni.
- Tūrisma informācijas biroji nosauc šādus pieprasītākos pakalpojumus: aktīvais tūrisms, dabas tūrisms, tūrisma maršruti.

Lauku tūrisma uzņēmējiem ir nepieciešamas zināšanas un īstermiņa, praktiska un efektīva apmācība, kā sagatavot un sniegt šos pakalpojumus atbilstoši pieprasījumam, pašiem neesot profesionāliem speciālistiem attiecīgajā jomā – bioloģijā, zooloģijā, utt. Lai apmācība būtu efektīva, apmācības programmas jā sagatavo un apmācība jāveic praktiķiem – tūrisma profesionāļiem kopā ar attiecīgo nozaru speciālistiem.

Velomaršrutu marķēšanas seminārs

Dabas tūrisma produktu veidošanas seminārs – kājniņu maršruti dabas vērotājiem

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

Sagatavojot un sniedzot kvalitatīvus aktīvā dabas tūrisma pakalpojumus, tiek apmierināts tirgus pieprasījums, produkti kļūst populāri, un pieprasījums pieaug. Līdz ar to rodas jaunas nodarbinātības iespējas.

Piemēri: aktīvā tūrisma maršrutu apraksti un informācija reklāmas/mārketinga izdevumos.

Cēsis - Valmiera

This is an excellent bike route for those who love nature and active leisure. It leads along the right bank of the Gauja River and links two of the most important towns in the area – Cēsis and Valmiera, with many interesting things to look at along the way.

Length: ~42 km
Duration: One day
Difficulty: Medium, though some parts of the route may be harder for inexperienced bikers.

Down the Gauja

To see the Gauja River valley along its entire length and to see and take pictures of the mighty cliffs alongside it, you can take a boat from Valmiera to Sigulda. You will enjoy the cliffs and landscape and see many different birds, including protected ones. This will be an unforgettable adventure of the type that you will not find anywhere else in the Baltic States.

Length: ~84 km
Duration: Three days, on average, spending the night at accommodations for boaters or at rural tourist accommodations.

VELOKARTE
 LATVIJA, LĒTIJA, IZSĒRIENĀ
CYCLING MAP
 LĒTIJA, LITHUANIA, ESTONIA

PĀRGĀJIENU KARTE
HIKING MAP
 LATVIJA, LATVIA

Slītere aicina!
ZVERU VĒROŠANA

With the support of the Lifelong Learning Programme of the European Union

2.2. Resursa Rezultāti Un Nozīme.

Aktīvā un dabas tūrisma attīstība rosina diskusiju sabiedrībā par atbildībām un priekšnoteikumiem aktīvā tūrisma produktu attīstībai kā nodarbinātības iespējai lauku teritorijās. Pastāv ne mazums risināmu jautājumu saistībā ar infrastruktūru, drošību, uzņēmējiem pieejamiem naudas resursiem produktu attīstībai.

Aktīvais tūrisms uzlabo lauku tūrisma uzņēmumu konkurētspēju, jo tiek dažādots piedāvājums, sportiskas aktivitātes modificējot un piemērojot lietotājiem ar dažādu sagatavotības līmeni. Līdz ar to lauki kā brīvdienu pavadīšanas vieta kļūst pievilcīgāki – pakalpojumu daudzveidība un kvalitāte nodrošina augošu pieprasījumu, līdz ar to arī nodarbinātības iespējas.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

3. RESURSA IZMANTOŠANA LAUKU ATTĪSTĪBĀ.

3.1. Attīstības iespējas Un Priekšnosacījumi.

Aktīvais tūrisms kā nodarbinātības iespēja pastāv pie sekojošiem nosacījumiem, kas pastāv vienlaicīgi:

- tirgū ir pieprasījums pēc aktīvā tūrisma produktiem,
- atbilstoša vide: daba, atrašanās vieta,
- profesionāli sagatavoti pakalpojumu sniedzēji,
- atbilstoša lauku infrastruktūra,
- mārketingu un popularizēšana.

3.1.1. Tirgus Pieprasījums Pēc Aktīvā Tūrisma Produktiem

Tūrisma produkti laukos jāveido atbilstoši tirgus pieprasījumam, lai tie būtu dzīvotspējīgi un varētu pastāvēt bez regulārām subsīdijām. Parasta kļūda ir, ka tūrisma produkti tiek veidoti, raugoties no pakalpojumu sniedzēja puses, nevis no klienta viedokļa. Klientu prasību un vajadzību noskaidrošana ir laikietilpīgs process, kas saistās ar zināmām izmaksām, taču kļūdas produkta veidošanā izmaksā vēl vairāk, jo nepareizi izveidots produkts neatpelnā ieguldītos līdzekļus. Pakalpojumu sniedzēju amācībā jāiekļauj vienkāršas tirgus izpētes metodes, piemēram, kā iegūt objektīvas klientu atsauksmes, kā sastādīt jautājumus klientu anketā, utt.

3.1.2. Atbilstoša Vide: Daba, Atrašanās Vieta

Aktīvā tūrisma produktu veidošana atkarīga no dabas vides potenciāla – laivošanai nepieciešamas ūdenstilpnes, slēpošanai kalni vai piemērots apvidus distanču trasēm, pārgājieniem un pastaigām – skaista apkārtnē, ainavas, velobraukšanai – ceļu tīkls ar piemērotu segumu, utt. Priekšrocības bauda tie lauku tūrisma uzņēmēji, kuru saimniecības atrodas aizsargājamās dabas teritorijās, jo daba sniedz pievienoto vērtību. Vēlams, lai saimnieks ne tikai spēj profesionāli sniegt aktīvā tūrisma pakalpojumus, bet arī iepazīstina klientus ar dabas vērtībām, saudzīgas izturēšanās principiem un praksi.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

3.1.3. Profesionāli Sagatavoti Pakalpojumu Sniedzēji

Ja uzņēmēji nebalsta savu piedāvājumu personīgā hobijā vai dzīvesveidā (sports, daba), tiem jāapgūst noteiktas zināšanas un prasmes, lai izprastu mērķauditorijas vajadzības un spētu izveidot adekvātu piedāvājumu. Ir nepieciešamas kvalitatīvas apmācību programmas, kas balstītas praktiskā pieredzē un palīdzētu izveidot tirgus pieprasītus produktus. Pieaugušo izglītībai nepieciešamas īsas, praktiskas programmas, kas koncentrējas uz vienu noteiktu tēmu vai produktu, jo uzņēmēji ir ieinteresēti ātrā rezultātu sasniegšanā, apmācība nedrīkst būt pārsvarā teorētiska. Profesionālajās skolās aktīvā tūrisma mācību programmās jāiekļauj plašāks tēmu un priekšmetu loks, lai sniegtu zināšanas visos lauku tūrisma uzņēmuma vadīšanas un pakalpojumu sniegšanas aspektos.

3.1.4. Atbilstoša Lauku Infrastruktūra

Svarīgi priekšnosacījumi aktīvā tūrisma izmantošanai nodarbinātībā ir vietējo pašvaldību atbalsts un vietējās sabiedrības akcepts. Būtiska ir sadarbība ar aizsargājamo dabas teritoriju administrācijām un vienošanās par nosacījumiem dabas resursu un infrastruktūras izmantošanai tūrisma vajadzībām. Pieeja dabas objektiem, ceļu stāvoklis, sabiedriskais transports, informācija tūristiem un teritorijas kā tūrisma galamērķa popularizēšana ir tikai daži piemēri, kur individuālam tūrisma uzņēmējam ir maz iespēju ko ietekmēt, tādēļ nepieciešama sadarbība. Ja vietējā pašvaldība pieņem lēmumu par labu tūrisma attīstībai un vienojas ar privāto sektoru par sadarbību, pienākumu un atbildības sadalījumu, tad aktīvais tūrisms kā nodarbinātības veids var labi kalpot lauku attīstības mērķiem.

3.1.5. Mārketinga Un Popularizēšana

Lauku un aktīvā tūrisma mācību programmās jāiekļauj produkta pārdošana, mārketinga un popularizēšana, lai produkti būtu pieejami tirgum. Tirgus pieprasījums ir pašsaprotams priekšnosacījums darba vietu radīšanai tūrismā. Produkti jāapraksta profesionāli, sniedzot klientiem nepieciešamo informāciju. Atbilstošu reklāmas un mārketinga paņēmieni un līdzekļu izvēle, ātra un precīza komunikācija ar klientiem,

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

informācijas tehnoloģiju izmantošana un tamlīdzīgas zināšanas nepieciešamas veiksmīgā uzņēmējdarbībā. Tūrisma galamērķa un aktīvā tūrisma vispārēja popularizēšana savukārt ir pa spēkam organizācijām un iestādēm, kas iesaistītas tūrisma un lauku attīstībā, taču pakalpojumu sniedzējiem jāspēj ar tām efektīvi sadarboties.

3.2. Resursa Potenciāls Darba Vietu Radīšanā.

Resursa potenciālu darba vietu radīšanā iespējams realizēt sekojošā procesā:

- Jānosaka tirgus pieprasījums pēc aktīvā tūrisma produktiem.
- Jāizveido atbilstošas apmācību programmas sadarbībā starp mācību sektoru un aktīvā tūrisma praktiķiem. Jāievieš jaunas apmācību programmas vai jāatjauno esošās.
- Jāizveido īsi apmācību kursi lauku tūrisma uzņēmējiem piedāvājuma dažādošanai, iekļaujot tajā aktīvā tūrisma elementus.
- Jaunie apmācību kursi un programmas jāpopularizē mērķauditorijai, lai piesaistītu interesentus.
- Jāiegūst atsauksmes un vērtējums apmācību programmām un procesam, lai ieviestu nepieciešamos uzlabojumus.
- Jāveic aktīvā tūrisma produktu mārketingu un reklāma, lai īstenotu darba vietu potenciālu.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

4. TERITORIJAS TŪRISMA ATTĪSTĪBAS PLĀNA PIEMĒRS:

Slīteres nacionālajā parkā 2008 – 2011 gada laikā tika izveidots ilgtspējīga tūrisma galamērķa modelis. Ilgtspējīgā tūrisma modeļa mērķis ir nodrošināt pastāvīgu līdzsvaru starp teritorijas ekonomisko attīstību un dabas aizsardzību, iesaistot vietējo sabiedrību. Slīteres nacionālais parks dibināts 1957. gadā kā dabas rezervāts. 2000. gadā tas pārveidots par nacionālo parku. No 1945. – 1993. gadam tā ir slēgta militārā teritorija, pierobežas zona. Sauszemes teritorija: 16 360 ha, jūras akvatorija: 10 130 ha. Atrašanās vieta: Kurzeme, Dundagas novada Kolkas un Dundagas pagasti. Statuss: ĪADT, NATURA2000, ES mēroga putniem nozīmīga vieta.

Ilgtspējīgā tūrisma galamērķis tika veidots uz šāda fona:

- sabiedrībā pieaug interese par kādreiz slēgto militāro teritoriju, pieaugoša neorganizēta apmeklētāju plūsma;
- sabiedrībā priekšstats, ka Slītere ir dabas rezervāts/ierobežota apmeklējuma zonā, tāpēc pārsvarā teritoriju apmeklē caur-braucošie tūristi, kas apmeklē tikai Kolkasragu;
- vāji attīstīta tūrisma infrastruktūra un pakalpojumi, jo pieprasījums ir neliels, ļoti sezonāls;
- konflikti starp nacionālā parka administrāciju, pašvaldību un vietējiem iedzīvotājiem, uzņēmējiem, nenotiek nekāda sadarbība, lai plānotu kopēju teritorijas attīstību;
- paredzama ceļa rekonstrukcija/asfalta seguma uzklāšana, kas palielinātu tūrisma caur-braucošo plūsmu;
- milzīgi un neizmantoti dabas un kultūrvēsturiskie resursi, lai attīstītu ilgtspējīgu tūrismu – dotu ienākumus vietējiem un saglabātu vidi.

Ilgspējīga tūrisma galamērķis tika izveidots sekojošā procesā:

1. KONCEPCIJA

1.1. VIETĒJĀS SABIEDRĪBAS IESAISTĪŠANA:

- Pie viena sarunu galda tiek saaicinātas visas ieinteresētās puses: vietējie iedzīvotāji, uzņēmēji, nacionālā parka administrācija, pašvaldība, lai definētu situāciju, saskaņotu intereses un vienotos par mērķiem un rīcību.
- Notiek prezentācija, parādot, kādu labumu teritorijai/vietējai sabiedrībai ilgspējīga tūrisma attīstība var dot. Tikšanās dalībnieki tiek lūgti izteikt savu viedokli, esošās problēmas, iebildumus, intereses līdzdarboties tūrisma attīstībā. Tiek raisītas diskusijas par attīstības vīziju.
- Lai iesaistītu vietējo sabiedrību, nepieciešamas vairākas tikšanās uz vietas, kuru gaitā pamazām noskaidrojas kopīgie mērķi un intereses, rodas savstarpēja uzticība un vēlēšanās sadarboties.
- Katra tikšanās noslēdzas ar praktiskiem secinājumiem un turpmākajiem uzdevumiem, kam nosaka termiņus un izvērtē pie nākamās tikšanās.
- Izveidojas aktīvāko vietējās sabiedrības pārstāvju grupa, kas uzņemas iniciatīvu un iesaista pārējos.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

1.2. VIETĒJO TŪRISMA RESURSU APZINĀŠANA:

- Kad izveidota vietējā iniciatīvas grupa, tiek apzināti visi teritorijas tūrisma resursi (dabas, ekonomiskie un cilvēkresursi), lai secinātu, kādus tūrisma produktus veidot.
- Informācijas vākšanā tiek iesaistīti vietējie iedzīvotāji. Uzsvars tiek likts uz to, kas ir svarīgs un interesants pašiem vietējiem iedzīvotājiem – stāsti, leģendas, notikumi, aizraušanās, veco sadzīves priekšmetu un jūras izskaloto lietu privātkolekcijas, vietējie ēdieni, utt.
- Esošo un potenciālo objektu apsekošana, foto, ar tiem saistītās informācijas vākšana un sakārtošana datu bāzē.
- Pieejamo publikāciju, pētījumu un citas literatūras izmantošana, lai uzzinātu un izceltu teritorijas vērtības.
- Ir svarīgi iesaistīt šai posmā arī tūrisma, kultūrvēstures un citus speciālistus, lai objektīvi un profesionāli novērtētu situāciju.
- Tiek apzinātas arī problēmas un šķēršļi tūrisma attīstībai, piemēram, infrastruktūras trūkums, konkrēti ierobežojumi saimnieciskai darbībai, vietējie konflikti, utt.

1.3. PRIEKŠLIKUMI ILGTSPĒJĪGA TŪRISMA ATTĪSTĪBAI – VĪZIJA

- Tiek intervēti vietējie iedzīvotāji, uzņēmēji, pašvaldība, administrācija u.c. iesaistītās puses individuāli, lai atrastu piedāvājuma virzienus, vēlmi attīstībai.
- Tiek apkopota informācija ārpus teritorijas – citu projektu rezultāti, izstrādātās vīzijas, intervēti iesaistītie cilvēki, lai iegūtu teritorijas lielo attīstības vīziju „no malas”.
- Tiek apkopoti priekšstati no apmeklētājiem (intervijas, aptaujas, atsauksmes, izstādes utt.), precizēti pieprasījumi, lai teritorijas attīstību salāgotu ar klientu pieprasījumu.
- Balstoties uz apkopoto informāciju, tiek izveidots aprakstošs dokuments, kurā visi resursi aplūkoti kopējā kontekstā, cits citu papildinot un tiek piedāvāta vīzija – apraksts, kāda šī teritorija varētu būt, izmantojot esošās iespējas un attīstot to kā tūrisma galamērķi. Vīzija jeb priekšlikumu dokuments piedāvā kopīgu mērķi un kontekstu, kurā katrs spēlētājs saredz gan savu lomu, gan citu spēlētāju lomas un sadarbību šī mērķa sasniegšanai.
- Katrs tūrisma objekts, esošais un potenciālais pakalpojums tiek analizēts atsevišķi, norādot stiprās puses un trūkumus, nepieciešamos uzlabojumus, lai tas būtu pievilcīgs tūristiem. Aplūkota arī infrastruktūra, kurā funkcionē atsevišķie objekti un kas ir svarīga teritorijai kā kopējam galamērķim.
- Atsevišķa sadaļa dokumentā norāda ieteicamos pasākumus, ieviesējus, atbildīgos, partnerus, prioritātes pakāpi, termiņu.
- Priekšlikumu dokuments tiek prezentēts vietējai sabiedrībai, vispirms nosūtot dokumentu izlasīšanai, pēc tam apspriežot kopīgā sanāksmē, gala versijā iestrādājot tajā komentārus un ieteikumus. Šādā veidā tiek panākts, ka tūrisma attīstība netiek uzspiesta un vietējā sabiedrība piekrīt, iesaistās un dod ieguldījumu
- Priekšlikumu galvenā nozīme ir, ka tiek skaidri pateikts, kādi tūrisma produkti jāattīsta, pēc kā ir pieprasījums.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

(7) Maršruta lapas sagatavošana; (8) Citu uzņēmēju un interesentu iesaiste; (9) Maršruta marķēšana dabā; (9) Maršruta uzturēšana un informācijas aktualizācija.

2.2. MARŠRUTU MARĶĒŠANA

- Maršrutu krāsu marķēšanas mērķis - uzturēt dabā sastādītos maršrutus un nodrošināt, lai tūristi, orientējoties pēc aprakstiem un kartēm, apvidū nenomaldās no maršruta.
- Maršruta izveide dabā jāaskaņo ar konkrētās teritorijas uzturētājiem vai īpašniekiem (pašvaldību, uzņēmējiem, administrāciju u.c.).
- Nepieciešamā inventāra un materiālu sagāde – otas, krāsa.

- Marķēšanas izmaksas ir nelielas, tādēļ marķēšanu iespējams veikt pēc nepieciešamības, vietējās sadarbības ietvaros, negaidot pašvaldības vai citu finansējumu.
- Marķēšana. Marķējot jāievēro noteikti un vienoti maršrutēšanas principi.
- Regulāra maršruta apsekošana un marķējuma atjaunošana, kur nepieciešams.
- Marķēšanas krāsa, veids u.c. pazīmes jāatspoguļo mārketinga materiālos.

Krāsu marķēšanas metodes priekšrocība:

- Tā ir lēta (nav jāizgatavo speciālas norādes);
- Marķēšana tiek veikta uz jau esošiem objektiem dabā – piem., kokiem, akmeņiem, stabiem u.c.);
- Tā ir vienkārša un efektīva.

2.3. BRĪVDABAS INFORMĀCIJAS STENDI UN NORĀDES

Stendu izveidošanas mērķis – sniegt informāciju par tūrisma produktiem, veidojot apmeklētājam draudzīgu, zinātniskiem terminiem nepārsātinātu, atraktīvu, bet informatīvi bagātu materiālu, kas vēsta par teritorijas dabas, kultūras un sociālajām vērtībām.

Kopumā stenda konceptā ietilpst karte, objektu fotogrāfijas, teksts, piktogrammas, izcelti virsraksti, finansētāju un teritorijas statusu apliecinājoši logo, uzsverot, ka teritorija ir īpaša vieta no dabas daudzveidības viedokļa. Stendā svarīgi ir iekļaut to informāciju, kas ir aktuāla ceļotājam tieši ceļošanas mirklī, neskatoties uz to, kas izgatavo stendu (pašvaldība, administrācija, privāts u.c.) un ietvert informāciju par iespējami plašāku pakalpojumu sniedzēju loku, ko varētu meklēt tūrists.

Stendu informācijas satura sagatavošanas soļi:

- Konceptuāla – idejiska vienošanās par stendu atrašanās vietām un to saturu.
- Katra stenda informācijas satura rūpīga izstrāde, kā arī nosprausts mērķis, ko ar katru stendu vēlamies pateikt apmeklētājiem.
- Teksta un kartogrāfiskā materiāla sagatavošana, fotogrāfiju atlase.
- Pieejamo pakalpojumu uzskaitē (naktsmītnes, veikali, ēdināšana, TIC, inventāra nomas, u.c.) un atzīmēšana kartē.

- Informācijas rediģēšana un saskaņošana ar iesaistītajām pusēm, tulkošana.
- Informācijas stenda maketēšana.
- Maketa rediģēšana.
- Maketa pēdējās versijas saskaņošana ar teritorijas uzturētāju vai īpašnieku (teritorijas administrāciju, pašvaldību vai privāto īpašnieku u.c.).
- Stendu pamatinformāciju sagatavo tūrisma profesionāļi, piesaistot pie specifiskas informācijas sagatavošanas speciālistus, piem., botāniķus, zoologus u.c. Stendu informācija tiek saskaņota, labota arī pēc vietējo iedzīvotāju ieteikumiem.

Stendu informācijas saturā:

- jābūt kvalitatīvai kartogrāfiskai informācijai;
- jāiekļauj informācija par teritoriju, tās objektiem, dabas vērtībām, par pieejamiem pakalpojumiem, kārtību un finansētājiem;
- katrā stendā jāiekļauj unikāla informācija un faktu kombinācija, lai tā nepārklājas ar citos stendos esošo;
- teksts jāpapildina ar uzskatāmām objektu fotogrāfijām;
- stendā jāiekļauj informācija, vislabāk ar piktogrammām, – ko apmeklētājs drīkst un var darīt teritorijā, nevis tikai aizliegumi;
- informācijai jābūt divās valodās – vietējās valsts un angļu/krievu/vācu/spāņu vai citā svešvalodā, atkarībā no tā, kā runā vairums apmeklētāju no ārvalstīm.

3. APMĀCĪBA PAKALPOJUMU SNIEDZĒJIEM

- Tiek noteiktas tēmas, kurās vietējiem pakalpojumu sniedzējiem nepieciešama apmācība (piem., noteiktu pakalpojumu izveidošana un uzlabošana, darbs ar klientu, utt.);
- Tiek sastādīta programma un piemeklēti lektori – praktiķi attiecīgajā jomā. Parasti ir vērts piesaistīt arī mārketinga

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

- speciālistu, kas konkrēto tēmu var parādīt no klientu pieprasījuma puses;
- Tiek precizēts nepieciešamais tehniskais aprīkojums, izdales materiāli;
 - Tiek aprēķināts nepieciešamais finansējums, sastādīta tāme;
 - Tiek noteikts datums, ņemot vērā vietējos apstākļus, telpu pieejamību, ēdināšanas nepieciešamību un iespējas, kā arī apmeklētājiem izdevīgāko laiku;
 - Tiek izziņots seminārs, norādot programmu, laiku un vietu, izmantojot visus pieejamos komunikācijas veidus – e-pasta ziņas, informāciju vietējā laikrakstā, pašvaldībā, TIC-ā, formālos un neformālos kontaktus;
 - Tiek sagatavotas semināra novērtējuma un turpmāko ieteikumu anketas, ko dalībnieki aizpilda semināra laikā;
 - Semināra laikā dalībnieki reģistrējas dalībnieku sarakstā (iesk. kontakti);
 - Ir vērts sagatavot izdales vai mācību materiālus attiecīgajam kursam, lai dalībnieki varētu padziļināti apgūt zināšanas katrā jomā individuāli.
 - Semināra teritorijas daļu ieteicams apvienot ar praktisko (piem. Dabas produktu veidošanai ieteicams gājiens dabā gida pavadībā)
 - Pēc semināra tiek analizētas apmeklētāju anketas, izvērtēta nepieciešamība pēc nākamajiem semināriem un tēmām.

4. AUTENTISKĀS VIDES UN TRADICIONĀLĀS APBŪVES SAGLABĀŠANA

4.1. Tradicionālā arhitektūra

Mērķis ir saglabāt teritorijai raksturīgo kultūrvidi un vēsturisko ainavu. Tradicionālā apbūve ir viena no redzamākajām vietas identitātes izpausmēm. Ja vietējie iedzīvotāji apzinās, ka unikālā vietas identitāte, autentiskums ir viena no vides vērtībām, kādēļ ierodas apmeklētāji, viņi cenšas to saglabāt, būvējot un atjaunojot ēkas, iekārtojot pagalmus atbilstoši vietas īpatnībām. Tiem, kas dzīvojuši noteiktā vietā paaudzēs, ir pārmantota iekšējā sajūta par to, kā jāizskatās ēkām un pagalmiem. Bet ir nepieciešamas zināšanas, praktiski padomi, tādēļ ieteicams

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

izstrādāt vadlīnijas, kurās skaidroti tradicionālās arhitektūras elementi un to pielietojums mūsdienu apstākļos.

- Tiek veikta situācijas izpēte teritorijā, pieaicinot arhitektūras vēstures un/vai kultūras pieminekļu speciālistus;
- Informācija tiek apkopota dokumentā, dodot ieskatu esošās apbūves un plānojuma izveides vēsturē, tiek norādīti pagalmu veidošanas principi, ēku veidi un plānojums, būvniecības stilu ietekmējošie faktori, būvju elementi, konstruktīvie un apdares materiāli, ārtelpas arhitektūra, ieteikumi renovācijai, rekonstrukcijai, jaunas apbūves veidošanai;
- Dokuments tiek prezentēts vietējiem iedzīvotājiem un institūcijām, lai panāktu pozitīvu attieksmi pret dokumentu un tas kļūtu „dzīvotspējīgs”. Tiek iestrādāti vietējo komentāri;
- Dokuments tiek prezentēts atbilstošās nacionāla mēroga instancēs, kas atbild par kultūrvēstures mantojuma saglabāšanu, tiek iestrādāti viņu ieteikumi;
- Dokuments tiek prezentēts sabiedrībai un izplatīts visiem interesentiem. Ja to nav iespējams tirazēt drukātā veidā, to izplata elektroniski.

4.2. VIETĒJĀS KULTŪRVIDES SAGLABĀŠANA

Mērķis – parādīt vietas vēsturisko identitāti, saistīt ar mūsdienām, ieinteresēt apmeklētājus. Ja teritorijā saglabājusies un joprojām tiek lietota kāda mazpazīstama valoda vai dialekts, kas interesanti

no kultūrvēstures viedokļa, ieteicams apkopot ikdienā lietojamus vārdus un izteicienus, kas noderīgi,

apmeklējot šo teritoriju.

Vietējos apzīmējumus var izmantot (ar paskaidrojumiem) vidē – ceļa norādēs, standos, ēdienkartēs, viesu

namu un citu uzņēmumu nosaukumos, tūrisma ceļvežos, utt. Tas izceļ teritorijas identitāti, ieinteresē apmeklētājus un arī palīdz saglabāt vietējo kultūrvidi.

- Vienošanās ar aktīvākajiem attiecīgās kultūrvides pārstāvjiem par kopīgu darbu pie vārdnīcas, termiņu noteikšana;

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

- Izdevuma koncepcija – apjoms, saturs, utt;
- Vārdnīcā iekļaujamo jēdzienu atlase un tulkošana;
- Vārdnīcas prezentēšana vietējai sabiedrībai, aicinājums izmantot to produktu veidošanā, vienošanās par konkrētu pielietojumu (piem., ceļa norādes attiecīgajā valodā) un termiņiem;
- Vārdnīcas izplatīšana vietējiem tūrisma uzņēmumiem un citiem interesentiem.

4.3. DABAS VĒRTĪBAS

Mērķis – parādīt un skaidrot vienkāršā valodā dabas vērtības, kas ir mums visapkārt un nav pakļautas īpašai aizsardzībai, tādējādi veidojot apmeklētājos interesi un respektu pret apkārtējo dabu un tur esošo.

- Tiek izveidota izdevuma koncepcija – saturs, apjoms, utt. Tas var būt tikai atsevišķas katras saimniecības pagalmā vai plašākā apkārtnē esošas sugu demonstrējums. Tas var būt A4 lapas apjoma sugu noteicējs vai grāmatas biezuma ceļvedis – galvenais ir ievērot vienkāršības principu, kas ieinteresēs apmeklētāju iepazīt dabu;
- Tiek sastādīts iekļaujamo sugu saraksts (tie var būt augi, putni, dzīvnieki, sēnes utt.). Ir vērts pieaicināt dabas speciālistus, lai izvēlēto sugu saraksti veidotos profesionāli pareizi;
- Tiek sagatavoti fotoattēli un informācija. Princips: piemeklēt interesantus faktus saistībā ar auga izmantošanu vai īpašībām gan mūsdienās, gan agrāk, veidot to vienkāršā valodā, saprotamai neprofesionāliem lietotājiem;
- Izdevumu var tulkot kādā no svešvalodām, kurā runā vairums apmeklētāju no ārvalstīm, bet tas var būt arī tikai vietējiem apmeklētājiem domāts, netulkots. Noteikti ir vērts ietvert latīniskos nosaukumus;
- Izdevums tiek izplatīts vai demonstrēts tur, kur tas pieejams apmeklētājiem (TIC, tūrisma aģentūras, informācijas punkti), kas dodas pastaigās pa vietējo apkārtni;
- To var izmanto arī vietējie gidi, piedāvājot dabas iepazīšanas ekskursijas, ja lapas pavairo katram dalībniekam un katrs var atzīmēt tajās savus

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

novērojumus. Bet tās var izdalīt ekskursijas laikā un pēc tās – savākt atpakaļ, tad tās kalpos tikai atpazīšanai, bet ne novērojumu pierakstam;

- Ir vērts norādīt, kur konkrētās sugas vai sugu grupas var redzēt vai novērot. Iespējams, ka ir vērts izveidot pat maršrutus vai takas.
- Ir vērts veikt savus novērojumus un tos pierakstīt – tā var ieinteresēt apmeklētājus jauniem novērojumiem, kā arī precīzi informēt par katras sugas vērošanas piemērotāko laiku.

5. TERITORIJAS TŪRISMA CEĻVEDIS

Mērķis – vienā izdevumā sniegt praktisku un kvalitatīvu informāciju ceļotājiem par visu teritoriju kopumā – dabu, vēsturi, tūrisma pakalpojumiem, teritorijas apceļošanas iespējām, utt.

Ceļveža sagatavošanas galvenie pamatsoļi:

- Iepriekšējās iestrādes
- Ceļveža struktūras un satura izstrāde
- Ceļveža saturu izstrādā tūrisma profesionāļi. Ir vērts

atrast 5-10 katras teritorijas galvenās vērtības, pērles, dārgumi (parasti tās ir vietas, pieminekļi - dabas vai kultūras, cilvēki un to radītās vērtības, ar ko teritorija ir zināma, lepojas utt.). Tas kalpo mārketingam lieliski;

- Regulāri teritorijas apsekojumi. Tiek veikti regulāri teritorijas, tajā esošo objektu apsekojumi, kā arī vākta informācija no vietējiem iedzīvotājiem. Tādējādi ceļveža veidotājiem ir objektīvs un aktuāls priekšstats par teritorijā notiekošo visa gada garumā.
- Pašvaldības vai citas administrācijas iesaiste, informācijas saskaņošana.
- Vietējo uzņēmēju, TIC, novadpētnieku u.c. vietējo „spēlētāju” iesaiste.
- Ceļveža maršrutu sagatavošana. Ceļvedī var iekļaut aktīvā tūrisma maršrutus, kas tiek veidoti, iesaistot vietējos „spēlētājus” (sk. aktīvā tūrisma maršruta veidošanas 10 pamatsoļus)
- Ceļveža satura sagatavošana.
- Ceļveža maketa saskaņošana ar iespējami plašāku iesaistīto pusi. Pēc satura sagatavošanas, izstrādātais makets tiek saskaņots ar parka administrāciju vai pašvaldību un tās pārvaldībā esošo tūrisma informācijas centru, kā arī kādu vietējo novadpētnieku un uzņēmēju. Visi konstruktīvie priekšlikumi, labojumi un papildinājumi tiek iestrādāti ceļveža saturā.
- Lai iegūtu izdevuma popularitāti – to noteikti nepieciešams prezentēt gan vietējai - teritorijas, gan plašākai sabiedrībai. Var izsūtīt ziņu preseī kopā ar

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

izdevumu. Ieteicams izdevumu vai tā satura atsevišķas daļas ievietot elektroniski, tā tas kļūs pieejamāks plašākai sabiedrības daļai.

6. DALĪBA TŪRISMA IZSTĀDĒS UN GADATIRGOS

Piedaloties dažādos tūrisma gadatirgos, veidojas tiešs kontakts ar nākamo teritorijas apceļotāju. Izstādes laikā var saprast ceļotāju vēlmes par teritoriju kā galamērķi, kas palīdz izveidot kvalitatīvāku piedāvājumu, kā arī pašiem ir iespēja sagatavot jeb sniegt informāciju ceļotājam par to, kas sagaidīs viņu ceļojumā.

- Tūrisma izstādes izvēle;
- Stenda koncepcijas izveidošana, prezentējot veidolu un konkrētus produktus, aicinot apmeklēt radīto ilgtspējīgā tūrisma galamērķi;
- Dizaina un tehniskās specifikācijas izstrāde. Stends sastāv no pamatkonstrukcijas un maināmiem/atdalāmiem elementiem, kurus var atjaunot pēc nepieciešamības, ar nelielām izmaksām vai izmantot citos popularizācijas pasākumos.
- Stenda koncepcijai jābūt pēc iespējas atvērtai un demokrātiskai, kas uzsver teritorijas pieejamību un viesmīlību
- Vienlaicīgi stendam ir jādemonstrē teritorijas galvenās vērtības – dabu, kultūru, cilvēkus... Stendam ir jāparāda, ka pakalpojums tiešām ir balstīts uz vietējo sabiedrību. Ir jākomunicē vērtības vienkārši, saprotami un īsi, lai apmeklētājs tās uztvertu un ieinteresētos. Vērtībām ir jābūt ietvertām maršrutos vai pakalpojumos tā, lai apmeklētājs tās varētu viegli iepazīt – tā saņemot galveno iespaidu un saglabājot atmiņas par teritoriju.
- Ražotāja/piegādātāja izvēle un stendu pasūtīšana.
- Dalība izstādē.

7. PASĀKUMI APMEKLĒTĀJIEM

Mērķis: Prezentēt esošos un jaunus tūrisma produktus, pakalpojumus, vietējos ražojumus un teritoriju kopumā plašai publikai un mācību auditorijai. Pasākumu mērķis ir arī vietējās sabiedrības un institūciju saliedēšanās, ideju ģenerēšana,

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

piedāvājuma noformēšana, kas būs svarīgi visai sezonai – visiem ir kopīgs un labs mērķis, un visiem ir daudz darba tā sasniegšanai – konfliktiem nav laika.

Sākotnēji (ja šāds pasākums plānots ikgadēji) pakalpojumiem, ko sniedz šajā dienā (gidi, ieejas maksas utt.) ir jābūt bez maksas, lai piesaistītu iespējami vairāk apmeklētājus. Tāpēc nevajag plānot dārgus pakalpojumus (piem., vietējo bezmaksas transportu). Ēdināšanai jābūt maksas pakalpojumam, tomēr ar iespējami mazāku uzcenojumu, labāk tādu, kas balstīts uz vietējām izejvielām. Ieteicams, ja budžets atļauj, paredzēt kādu vienkāršu bezmaksas ēdienu, kas skan labi – tā var būt zupa. Vēlāk, kad apmeklētāji ir pieraduši pie pasākuma regularitātes, var plānot nelielas samaksas, kas sedz pakalpojuma izmaksas, tomēr jāatceras, ka pasākums ir popularizācijas pasākums, tāpēc nevar tikt uzskatīts par peļņas gūšanas laiku un vietu.

Ieteicams uz šo dienu piesaistīt mārketinga organizāciju vai speciālistu, jo, jāatceras, ka konkurence uz pasākumiem ir liela un, lai potenciālie apmeklētāji ieinteresētos par konkrēto pasākumu, īpaši, ja tas nav orientēts uz masu apmeklējumu – ir jābūt zināšanām sabiedrības uzrunāšanai.

Pasākuma mārketingā svarīgi ir saglabāt ziņu par teritorijas unikalitāti, ilglaicību (taču nevajag lietot šo profesionālo terminu marketingā!) – tad apmeklētājs būs sagatavots saprātīgai rīcībai un teritorijas patiesai iepazīšanai.

- Priekšizpētes darbs un lēmuma pieņemšana;
- Jāiepazīstas ar pasākumu organizēšanu saistīto likumdošanu;
- Sadarbības partneru piesaiste;

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

- Sponsoru un informatīvo atbalstītāju piesaiste;
- Esošo un nepieciešamo resursu apzināšana;
- Pasākuma programmas un scenārija izstrāde;
- Pasākuma budžeta izstrāde;
- Operatīvo darba uzdevumu izstrāde;
- Komunikāciju plāna izstrāde;
- Sociālo tīklu izmantošana publicitātei;
- Vietējo iedzīvotāju un uzņēmēju iesaiste;
- Komunikācija ar masu medijiem;
- Komunikācija ar politiķiem un saistītām institūcijām;
- Komunikācija ar pasākuma dalībniekiem;
- Pasākuma norise;
- Pasākuma izvērtēšana.

SNP PIEMĒRS - Vadlīnijas publisko pasākumu organizēšanai dabas teritorijās

Vadlīnijas:

http://www.celotajs.lv/cont/prof/proj/PolProp/Dokumenti/SCD_vadlinijas.pdf (22 Mb, pdf).

Pielikumi: (Slīteres ceļotāju dienas (SCD) programma, SCD avīze – divi izlaidumi, rīkotājiem nepieciešamo resursu saraksts, izdevumu tāme, SCD komunikāciju plāns, SCD tirgus dalībnieku saraksts, SCD apmeklētājiem atvērto objektu un pasākumu saraksts, pasākuma komunikācijas materiālu piemēri,

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

8. APMEKLĒTĀJU MONITORINGS

Apmeklētāju monitorings nepieciešams, lai novērotu antropogēno slodzi uz dabas

objektiem, sekotu apmeklētāju skaita dinamikai, secinātu par visvairāk pieprasītajām/noslogotajām vietām un pakalpojumiem, pasākumu efektivitāti, nepieciešamību koriģēt apmeklētāju plūsmu, kā arī lai demonstrētu iesaistītajiem spēlētājiem tūrisma nozares

sociālo un ekonomisko ietekmi teritorijā.

- Tiek apzinātas un izvēlētas piemērotākās apmeklētāju monitoringa metodes (piem. anketēšana, intervijas, apmeklētāju skaitīšana – gan ar elektroniskajiem skaitītājiem, gan ar ieejas biļetēm; objektu foto monitorings; parauglaukumu izveide apskates objektā – nomīdījuma konstatēšanai u.c.);
- Tiek noteikts monitoringa periods un atskaites punkti;
- Tiek veikts monitorings;
- Monitoringa datu analīze;
- Ar monitoringa datiem tiek iepazīstināta vietējā sabiedrība, pasākumos, kur tiek izvērtēta ilgtspējīgā tūrisma galamērķa darbība.
- Monitoringa dati tiek izmantoti turpmāko darbību plānošanā attiecībā par nepieciešamajiem uzlabojumiem, tūrisma produktiem un pakalpojumiem, apmeklētāju plūsmas virzību, infrastruktūras attīstību, sadarbību starp visām ieinteresētajām pusēm.
- Anketēšana
- Tiek sastādīti jautājumi un izstrādāta aptaujas datu anketa nepieciešamo datu iegūšanai;
- Atbilstoši anketas specifikai tiek izvēlēts tās izplatīšanas veids: tiek veikta apmeklētāju anketēšana uz vietas– pasākumu laikā, kampaņveidīgi -

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

piesaistot brīvprātīgos, izplatot anketas viesu namos, TIC un citur pēc iespējām, vai arī tiek veikta apmeklētāju anketēšana Internetā – tūrisma galamērķa mājas lapā un/vai saistītās mājas lapās. Aptaujāto motivēšana - balva par aizpildītu anketu

- Rezultātu apkopošana un analīze.
- Elektroniskā apmeklētāju uzskaite
- Tiek izvēlēti objekti un vietas elektronisko skaitītāju uzstādīšanai;
- Atbilstoši vietas īpatnībām tiek izvēlēti elektroniskie skaitītāji (ar infrasarkanu staru, ar radio viļņi u.c.) apmeklētāju uzskaitēi;
- Tiek iegādāti un uzstādīti elektroniskie skaitītāji, apmācīts personāls;
- Regulāra datu nolasīšana un datu analīze.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

9. SECINĀJUMI

KĀDĒĻ ŠIS MODELIS IR ILGTSPĒJĪGS?

Modelis ir ilgtspējīgs, jo visas iesaistītās puses tajā atrod savas intereses, ir motivētas iesaistīties, sadarboties un uzturēt modeli darbībā, attīstot vietējo ekonomiku un nodrošinot dabas aizsardzības prasības:

- vietējie iedzīvotāji izprot, ka apmeklētājus piesaista nacionālā parka daba, līdz ar to ir iespējams attīstīt tūrismu un gūt ekonomisku labumu - nacionālais parks ir resurss vietējās ekonomikas attīstībai un tā ir kvalitatīva dzīves vide. Ja apmeklētāju plūsma netiks organizēta, tā pieaugs stihiski, radot neadekvāti lielu un neorganizētu antropogēno slodzi aizsargājamā dabas teritorijā;
- sadarbība starp visām iesaistītajām pusēm ir veiksmīga, jo ir konkrēts, aizsniedzams mērķis, un visas iesaistītās puses redz ieguvumu;
- tiek veikts mārketingis visai teritorijai kopumā, nevis atsevišķiem tūrisma pakalpojumiem vai nacionālajam parkam, Slīteres nacionālais parks ir iekļauts Baltijas nacionālo parku ceļvedī un tiek popularizēts plašākā kontekstā Baltijas valstīs kā vienotā tūrisma galamērķī. Notiek darbs ar tūroperatoriem, izmantojot industrijas pārstāvjus kā ekspertus, lai veidotu pieprasītus un konkurētspējīgus tūrisma pakalpojumus;
- par tradīciju ir kļuvis pasākums „Slīteres ceļotāju diena”, kas ne tikai popularizē SNP kā tūrisma galamērķi, bet arī veicina vietējo izziņu - vietējie iedzīvotāji, iesaistoties tūrisma piedāvājuma veidošanā, maršrutu gatavošanā un informācijas vākšanā SNP ceļvedim, paši uzzina daudz par teritorijas kultūrvēsturi un dabu, nostiprinās sociālas vērtības - vietējā identitāte, piederības sajūta, pašapziņa.

VISAS IESAISTĪTĀS PUSES:

- piekrīt tūrisma attīstībai;
- iesaistās tūrisma pakalpojumu sniegšanā un/vai infrastruktūras izveidē un uzturēšanā;
- regulāri komunicē savā starpā, pieņem kopīgus lēmumus, koordinē darbības;
- ir tiešie ieguvēji no tūrisma attīstības – ekonomiski un sociāli.

Ilgspējīga tūrisma modeļa pamatprincips – konstruktīva un pastāvīga vietējā sadarbība starp līdzvērtīgiem partneriem

Ilgspējīga tūrisma modelis izstrādāts uz Slīteres nacionālā parka piemēra, bet to attiecīgi pielāgojot, tas pielietojams jebkura cita ilgtspējīga tūrisma galamērķa veidošanā.

Dokumentu elektroniskās versijas var lejuplādēt: www.macies.celotajs.lv

5. ATSAUCES

ATSAUCES

- AIP: Asociación para la Interpretación del Patrimonio (2006). “Recomendaciones para las buenas prácticas en interpretación del patrimonio natural y cultural”. Comisión de calidad y buenas prácticas en la interpretación. España. (AIP: Heritage Interpretation Association (2006). “Recommendations for natural and cultural heritage interpretation good practices”. Interpretation Quality and Good Practice Commission. Spain).
- ALBAR DÍAZ SEGADOR, M.A.; ÁLVAREZ, BRIZ, J.; MUÑOZ, N. (1998). “Análisis del consumo de alimentos ecológicos”. En: Actas del II Congreso de la Sociedad Española de Agricultura Ecológica y Desarrollo Rural. Pamplona-Iruña, 25-28 de septiembre de 1996. Sociedad Española de Agricultura Ecológica. Barcelona. España. (“Analysis on Organic Food Consumption”. In: Proceedings of the II Congress of the Spanish Society of Organic Agriculture and Rural Development. Pamplona-Iruña, 25-28 September 1996. Spanish Society of Organic Agriculture. Barcelona. Spain).
- ALDRIDGE, D. (1975) “Guide to countryside interpretation”. HMSO for Countryside Commission and Countryside Commission for Scotland. United Kingdom.
- ALONSO MIELGO, A.M.; SEVILLA GUZMÁN, E. (1995) “El discurso eco-tecnocrático de la sostenibilidad”. En: Cadenas Marín, A. (ed.). Agricultura y Desarrollo Sostenible. Ministerios de Agricultura, Pesca y Alimentación. Madrid. España. (“The eco-technocratic speech on sustainability”. In: Cadenas Marín, A. (ed.). Agriculture and Sustainable Development. Ministry of Agriculture, Fisheries and Food. Madrid. Spain).
- ALTIERI, M.; ANDERSON, M. (1986) “An ecological Basis for the Development of Alternative Agricultural Systems for Small-farms in the Third World”. American Journal of Alternative Agriculture. (1): 30-38.

Labas Prakšes Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

- ALTIERI, M.A. (1985). “Agroecología. Bases Científicas de la Agricultura Alternativa”. CETAL. Valparaíso. Chile. (“Agro-ecology. Scientific Basis for an Alternative Agriculture”. CETAL. Valparaíso. Chile).
- ANDRES, J.; LLAMAS, B.; TERRÓN, A.; SÁNCHEZ, J.A.; GARCÍA, O; ARROJO, E.; PÉREZ, T. (1990). “Guía de Hongos de la Península Ibérica (Noroeste peninsular)”. Celarayn. León. España. (“Guide of Fungi in the Iberian Peninsula (Northwest)”. Celarayn. León. Spain).
- APORTACIONES DE LA COMISIÓN DE LA JUVENTUD DE LA FEMP AL LIBRO BLANCO DE LA AGRICULTURA Y EL DESARROLLO RURAL. (2002) Primera comunicación: “Jornada Temática sobre Políticas de relevo generacional e incorporación de la mujer al mundo rural”. (CONTRIBUTIONS OF THE FEMP YOUTH COMMISSION TO THE WHITE PAPER ON AGRICULTURE AND RURAL DEVELOPMENT. (2002) First communication: “Thematic Workshop on Generational Shift Policies and Incorporation of Women to Rural Areas”).
- ARRONDO ODRIOZOLA (1986). “La tinta del castaño”. Gorosti. (3): 79-82. (“Chestnut-tree Ink Disease”. Gorosti. (3): 79-82).
- AUBERT, C. (1987) “El huerto biológico”. Integral. Barcelona. España. (“Organic Orchards”. Integral. Barcelona. Spain).
- BANCO DE CRÉDITO AGRÍCOLA (BCA) (1991) “Sobre la relación calidad-precio de los productos ecológicos”. Cuadernos del Banco de Crédito Agrícola. (3): 37-59. Subdirección de Estudios. Madrid. España. (AGRICULTURE CREDIT BANK (BCA) (1991) “On quality-price rate of the organic products”. Journal of the Agriculture Credit Bank. (3): 37-59. Studies sub-directorate. Madrid. Spain).
- BAUER, C.A. (1981). “Los hongos de Europa”. Ediciones Omega. Barcelona. España. (“Fungi in Europe”. Editions Omega. Barcelona. Spain).
- BECK, L. AND CABLE, T. (1998) “Interpretation for the 21st century: fifteen guiding principles for interpreting nature and culture”. Sagamore Publishing. Champaign, Illinois. USA.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

- BERDONCES I.; SERRA J.L. (1999) “Gran enciclopedia de las plantas medicinales”. Ed Tikal. España. (“Great encyclopedia of medicinal plants”. Ed Tikal. Spain).
- BERROCAL DEL BRIO M.; GALLARDO LANCHO J.F.; CARDEÑOSO HERRERO J.M. (1997) “El castaño”. Ed. Mundiprensa. España. (“Chestnut - trees”. Ed. Mundiprensa. Spain).
- BLANCO CASTRO E.; CASADO GONZÁLEZ M.A.; COSTA TENORIO M.; ESCRIBANO BOMBÍN R.; GARCIA ANTON M.; GENOVA FUSTER, M. *et al.* (1997) “Los bosques ibéricos: una interpretación geobotánica”. Ed. Planeta. España. (“Iberian forests: a geo-botanical interpretation”. Ed. Planeta. Spain).
- BLANCO YUDEGO, J.L. (1992) “Estudio fitosanitario del castaño en Trabazos (Zamora): técnicas de mejora y conservación”. Estudio fin de carrera. Universidad de Valladolid. E.U.P.A. de Palencia. España. (“Plant health study on the chestnut-trees of Trabazos (Zamora): improvement and preservation techniques”. Final University Study. University of Valladolid. E.U.P.A. of Palencia. Spain).
- BO SANDER *et al.*, (2000) “Emissions, corrosion and alkali chemistry in straw-fired combined heat and power plants”. Presented at 1st World Conference on Biomass for Energy and Industry, 5-9 June 2000, Sevilla. Spain.
- BOFFELLI, E.; SIRTORI, G. (1998) “Los 100 errores en la poda y en los injertos y cómo evitarlos”. Ed. De Vecchi. España. (“100 mistakes when pruning and grafting. How to avoid them”. Ed. De Vecchi. Spain).
- BON, M. (1988) “Guía de campo de los hongos de Europa”. Ediciones Omega. Barcelona. España. (“Practical Guide on Fungi of Europe”. Ediciones Omega. Barcelona. Spain).
- BOULLARD, B. (1997) “Dictionnaire: Plantes & Champignons”. Editions Estem. París. France. (“Dictionary: Plants & Fungi”. Editions Estem. Paris. France).
- BRESINSKY, A.; BESL, H. (1990) “A Colour Atlas of Poisonous Fungi”. Wolfe Publishing Ltd. London. United Kingdom.

- BRUNORI, A.; BUISCHIO, A.; CASSINIS, A. (1985) "Introduzione allo studio dei funghi". Editrice Il Libro. Roma. Italia. ("Introduction to the Study of Fungi". Edicions Il Libro. Rome. Italy).
- BUENO, M. (1999) "El huerto familiar ecológico". Ed. Integral. España. ("Organic family orchards". Ed. Integral. Spain).
- CACIALLI, G.; CAROTI, V.; DOVERI, F. (1995) "Funghi Fimicoli e rari o interessanti del Litorale Toscano". Associazione Micologica Bresadola. Trento. Italia. ("Fimicole, strange or interesting fungi from the Tuscany coast". Mycological Association Bresadola. Trento. Italy).
- CADENAS MARÍN, A. (1995) "Agricultura y Desarrollo Sostenible". Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación. Madrid. España. ("Agriculture and Sustainable Development". Ministry of Agriculture, Fisheries and Food. Madrid. Spain).
- CALONGE, F.D. (1979) "Setas (hongos). Guía ilustrada". De. Mundi-Prensa. Madrid. España. ("Fungi. Illustrated Guide". Mundi-Prensa. Madrid. Spain).
- CALONGE, F.D. (1985) "Hongos de nuestros campos y bosques". Icona. Madrid. España. ("Fungi of our fields and forests". Icona. Madrid. Spain).
- CARROL, R.C.; VANCERMEER, J.H.; ROSSET, P. (1990) "Agroecology". MacGraw-Hill. New York. USA.
- CARTER, J. (1997). "A sense of place - An interpretive Planning Handbook". Tourism and Environment Initiative. Inverness.
- CASTILLO TOVAR, J. (1987) "Micología General". Limusa. México, D.F. México. ("General Mycology". Limusa. México, D.F. México).
- CENIT, M.; ALONSO, A.; GUZMÁN, F. (1998) "Estudio de mercado para productos ecológicos: estudio del segmento de demanda de los centros permanentes de consumo en la provincia de Málaga". En: Actas del II Congreso de la sociedad Española de Agricultura Ecológica. Agricultura Ecológica y Desarrollo Rural. Pamplona-Iruña. 25-28 de septiembre de 1996. Sociedad Española de Agricultura Ecológica. Barcelona. España. ("Market research for organic products: study of the demand in the permanent consumption centres of Málaga province. In: Proceedings of the II Congress of the Spanish Society of

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

Organic Agriculture and Rural Development. Pamplona-Iruña, 25-28 September 1996. Spanish Society of Organic Agriculture. Barcelona. Spain).

- CETTO, B. (1970-93): "I Funghi dal vero". Vols. 1 - 7. Arti. Grafiche Saturnia. Trento. Italia. ("The real Fungi". Vols. 1 - 7. Arti. Grafiche Saturnia. Trento. Italy).
- CLEMENÇON, H.; CATTIN, S.; CIANA, O.; MORIER-GENOUD, R.; SCHEIBLER, G. (1980) "Les quatre saisons des champignons". Tome I: Printemps, Été. Tome II: Automne, Hiver. Editions Piantanida. Lausanne. Suisse. ("The Four Fungi Seasons". Volume I: Spring, summer. Volume II: Autumn, winter. Editions Piantanida. Lausanne. Switzerland).
- COLOM GORGUES A.; SAEZ OLIVITO E.; BERGA MONGE A.; MARTINEZ BADIA I.; *et al.* (2000). "Study on the Quality of Agricultural Products and the Protection of the Environment: Production, Training, Knowledge Dissemination, and Certification for Organic Farmers and Products, in Spain". Research Project of CEDEFOP, European Community. Final Report.
- COMUNIDAD FORAL DE NAVARRA (2006) "Ley foral 15/2006, de 14 de diciembre, de servicios sociales". España. (AUTONOMOUS COMMUNITY OF NAVARRE NAVARRA (2006) "Autonomous Act 15/2006, of 14 December, on social services". Spain).
- CONSEJO REGULADOR DE AGRICULTURA ECOLÓGICA (CRAE) (1990). "Reglamento y Normas Técnicas". Madrid. España. (ORGANIC AGRICULTURE REGULATORY COUNCIL (CRAE) (1990). "Regulations and Technical rules". Madrid. Spain).
- CONSIGLIO, G.; PAPETTI, C. (2001) "Atlante fotografico dei Funghi d'Italia" Vol. 2. Associazione Micologica Bresadola. Trento. Italia. ("Photo-Atlas of Fungi in Italy" Vol. 2. Mycological Association Bresadola. Trento. Italy).
- COX, G.W.; ATKINS, M. D. (1979) "Agricultural Ecology". W.H. Freeman. San Francisco. USA.
- COYNE M. (2000) "Microbiología del suelo: un enfoque exploratorio". Ed. Paraninfo. España. ("Soil microbiology: an exploratory approach". Ed. Paraninfo. Spain).

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

- DABBERT, S. (1994). "Economics of conversion to Organic Farming: Cross-sectional Analysis of Survey Data in Germany". The Economic Organic Farming. An International Perspective. Cab International. Wallingford. (UK).
- DÄNCKE, R.M. (1993) "1200 Pilze in Farbfotos". AT Verlag. Stuttgart. Deutschland. ("1200 Fungi in colour Photos". AT Verlag. Stuttgart. Germany).
- DIRECTIVE 2003/30/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 8 May 2003, on the promotion of the use of biofuels or other renewable fuels for transport.
- DOXA, S. A. (1991) "Estudio sobre el mercado de la agricultura ecológica". Realizado para el Instituto Nacional de Denominaciones de Origen (INDO). Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación. Madrid. España. ("Study on the Organic Agriculture Market". Developed for the National Institute of Designation of Origin (INDO). Ministry of Agriculture, Fisheries and Food. Madrid. Spain).
- ECHAVARREN FERNÁNDEZ, J. M. (2005) "Cambios y conflictos en la cultura de la interpretación del mundo natural rural en el siglo XXI". Departamento de sociología. Universidad Pública de Navarra, España. ("Changes and conflicts in the interpretation of natural rural areas during the 21st century". Sociology Department. Public University of Navarra, Spain).
- ENEA (2005) "Lo sviluppo delle rinnovabili In Italia, tra necessità e opportunità". ENEA. Italia. ("Development of the renewable energies en in Italy, between need and opportunity". ENEA. Italy).
- EUROBSERV'ER (2004) "Solar thermal barometer".
- EUROBSERV'ER (2005) "Biofuels Barometer" – June.
- EUROPEAN COMMISSION (1993) "700 final (05.12.1993): "Growth, competitiveness, employment: The challenges and ways forward into the 21st century". Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities". (In: Internet: <http://europa.eu.int>).
- EUROPEAN COMMISSION. DIRECTORATE-GENERAL FOR AGRICULTURE. (2001) "Organic Agriculture. Guide on Community Legislation".

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

- EUROPEAN UNION (2006) "Recommendation Rec(2006)5 of the Committee of Ministers to member state on the Council of Europe Action Plan to promote the rights and full participation of people with disabilities in society: improving the quality of life of people with disabilities in Europe".
- FLÓREZ SERRANO, J. (1994) "Recomendaciones para el tratamiento y el cultivo del Castaño". Departamento de Agricultura y Ganadería de la Diputación de León. España. ("Recommendations for the treatment and growing of chestnut-trees". Department of Agriculture and livestock. County Council of León. Spain).
- FLÓREZ SERRANO, J. (2003) "Agricultura ecológica. Manual y Guía Didáctica". Gráficas ALSE. León. España. ("Organic agriculture. Handbook and Didactic Guide". Gráficas ALSE. León. Spain).
- FLÓREZ SERRANO, J.; SANTÍN FERNANDEZ, J.; SÁNCHEZ RODRÍGUEZ, J.A.; DEL PINO GUTIÉRREZ, F.J.; MELCÓN, MARTÍNEZ, P. (2001) "El Castaño. Manual y Guía Didáctica". Gráficas ALSE. León. España. ("Chestnut-trees. Handbook and Didactic Guide". Gráficas ALSE. León. Spain).
- FLORIDA. CENTRO DE FORMACIÓN UNIVERSITARIA Y SECUNDARIA. (2006) "La Valorización en el Programa Leonardo da Vinci 2000-2006: Antecedentes y experiencias". ("Valorisation of the Leonardo da Vinci Programme 2000-2006: Background and experiences").
- FONT-QUER, P. (1975) "Diccionario de Botánica". De. Labor. Barcelona. España. ("Botany Dictionary". De. Labor. Barcelona. Spain).
- GARCÍA-ROLLÁN, M. (1999). "Conservación de la biodiversidad de hongos superiores (Macromicetos) y control de la recogida de setas y trufas". Bol. Soc. Micol. (24): 221-287. Madrid. España. ("Superior fungi (Macromycete) biodiversity preservation and control of fungi and truffle harvesting". Bol. Soc. Micol. (24): 221-287. Madrid. Spain).
- GERHARDT, E. (1997) "Der große BLV Pilzfürer für unerwegs". BLV. München. Deutschland. ("Der große BLV Pilzfürer für unerwegs". BLV. Munich. German).

- GERHARDT, E.; VILA, J.; LLIMONA, X. (2000) “Hongos de España y de Europa. Manual de identificación”. Omega S.A. Barcelona. España. (“Spanish and European Fungi. Determination handbook”. Omega S.A. Barcelona. Spain).
- GIACOMONI, L. (1989) “Les Champignons. Intoxications, Pollutions, Responsabilitès. Une nouvelle approche de la mycologie”. Billes Productions. Malakoff. (“Fungi. Poisoning, Pollutions, Responsibilities. A new Micology Approach”. Billes Productions. Malakoff).
- GIOS, G.; BOATTO, V. (1990) “Prospettive di mercato dei prodotti dell’agricoltura biologica”. En: Revista di Economia Agraria n° 45. Italia. (“Market prospecting on organic agriculture products”. In: Revista di Economia Agraria n° 45. Italy).
- GIPS, T. (1986). “What is sustainable agriculture?”. In: P. Allen and D. Va Susen (eds.). Global perspectives on agroecology and sustainable systems. vol. I. University of California. Santa Cruz. USA.
- GOBIERNO DE ESPAÑA (2006) “Ley 39/2006 de 14 de Diciembre, de Promoción de la autonomía personal y atención a personas en situación de dependencia”. España. (SPANISH GOVERNMENT (2006) “Act 39/2006, of 14 December, on Promotion of the personal autonomy and attention to people undergoing a dependence situation”. Spain).
- GOBIERNO DE ESPAÑA (2007) “Real Decreto 504/2007, de 20 de abril, por el que se aprueba el baremo de valoración de la situación de dependencia establecido por la ley 39/2006, de promoción de la autonomía personal y atención a las personas en situación de dependencia”. España. (SPANISH GOVERNMENT (2007) “Royal Decree 504/2007, of 20 April, which approves the scale to evaluate the dependence situation, established by the Act 39/2006 on Promotion of the personal autonomy and attention to people undergoing a dependence situation”. Spain).
- GONZÁLEZ DE MOLINA, M.; POULIQUEN, Y. (1996). “De la agricultura orgánica tradicional a la agricultura industrial: ¿Una necesidad ecológica? Santa Fe, 1750-1904”. En: La fertilización en los sistemas agrarios. Una perspectiva histórica. Argentaria / Visor. Madrid. España. (“From organic traditional agriculture to

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

industrial agriculture: An ecological need? Santa Fe, 1750-1904". In: Fertilization of agriculture systems. An historical perspective. Argentaria / Visor. Madrid. Spain).

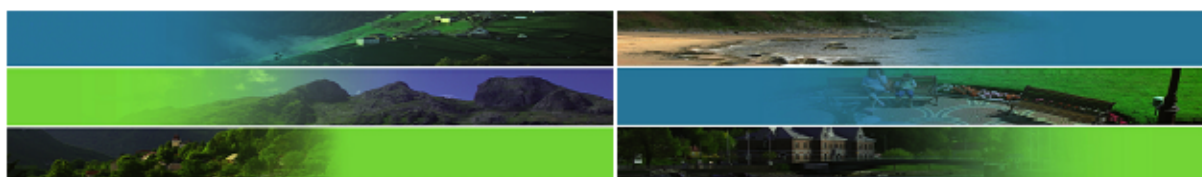
- GOVI, G. (1986) "Introduzione alla Micologia". Edagricole. Bologna. Italia. ("Introduction to Mycology". Edagricole. Bologna. Italy).
- GUZMÁN CASADO, G.; GONZÁLEZ DE MOLINA, M.; SEVILLA GUZMÁN, E. (2000) "Introducción a la agroecología como desarrollo rural sostenible". Ed. Mundiprensa. España. ("Introduction to agroecology as rural sustainable development". Ed. Mundiprensa. Spain).
- HAM, S. (1992) "Environmental interpretation: a practical guide for people with big ideas and small budgets. North America press". Golden, Colorado. USA.
- HOSFORD, D.; PILZ, D.; MOLINA, R.; AMARANTHUS, M. (1997) "Ecology and management of the commercially harvested American matsutake mushroom". Pacific Northwest Research Station. United States Department of Agriculture. USA.
- IFES-UPA Castilla y León. (2001) "Necesidades de Formación Medioambientales en el Sector Agrícola". El Campus Artes Gráficas, S.A. España. ("Environmental Training Needs in the Agriculture Sector". El Campus Artes Gráficas, S.A. Spain).
- ILGTSPĒJĪGA TŪRISMA MODELIS ("Lauku ceļotājs", 2011) (Latvia).
- INSKEEP, E. (1991) "Tourism planning: an integrated and sustainable development approach". Van Nostrand Reinhold, New York. USA.
- IRMA S.L. (2005). "Guía de Turismo Activo". Gráficas ALSE. León. España. ("Active Tourism Guide". Gráficas ALSE. León. Spain).
- IRMA S.L. (2006). "Interpretación de la Naturaleza y el Medio Rural". Gráficas ALSE. León. España. ("Nature and Rural realm Interpretation". Gráficas ALSE. León. Spain).
- ISART, J.; LLERENA, J.J. (1998) "The Future of Organic Farming Systems. The European Network for Scientific Research Coordination in Organic Farming". Proceedings of the Fourth ENOF Workshop. Edinburg, 25-26 June 1998. Csic. Barcelona. Spain.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

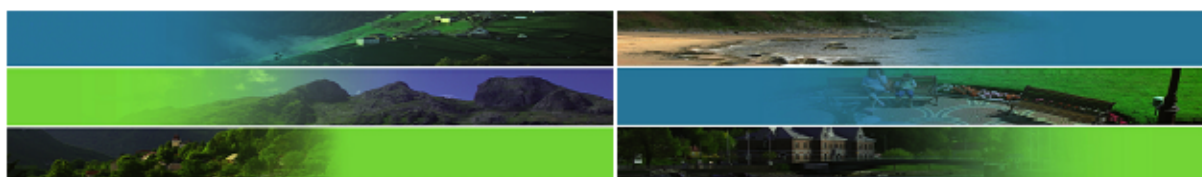
- ISART, J.; LLERENA, J.J. (1999) "Organic Farming Research in the EU, Towards 21st Century". ENOF White Book. CSIC. Barcelona. Spain.
- JENARO RÍO, C.; FLORES ROBAINA, N. (2007) "Necesidades en el medio rural de las personas con gran discapacidad física y sus familias". Informe de resultados 2006. Plataforma representativa estatal de discapacitados físicos. Madrid. España. ("Needs of people with great physical disabilities and their families in the rural areas". Results report 2006. Representative National Platform of Physical Disables. Madrid. Spain).
- JIMÉNEZ, BARREIRO, SÁNCHEZ (1998) "Los Nuevos Yacimientos De Empleo". Fundación CIREM. Barcelona. España. ("The New Employment Resources". CIREM Foundation. Barcelona. Spain).
- JORDAN, P.; WHEELER, S. (1995) "The Ultimate Mushroom Book". Lorenz Books. London. United Kingdom.
- JÜLICH, W. (1989) "Guida alla determinazione dei funghi. Vol. 2°. Aphyllophorales, Heterobasidiomycetes, Gastromycetes". Saturnia. Roncafort de Trento. Italia. ("Fungi determination guide. Vol. 2. Aphyllophorales, Heterobasidiomycetes, Gastromycetes". Saturnia. Roncafort de Trento. Italy).
- KABISCH, H. (1978) "La guía práctica del Método Bio-Dinámico en Agricultura". En: Técnicas de Agricultura Natural. Instituto Naturista Bellsolá. Barcelona. España. ("Practice guide on Agriculture Bio-Dynamic Method". In: Natural Agriculture Techniques. Naturist Institute Bellsolá. Barcelona. Spain).
- KORHONEM, M. (1986) "Uusi Sienikirja". Otava. Helsingissä.
- KUSCHE, D.; SIEWNIAK M. (1990) "Técnica arbórea actual". Ed. Proflor Ibérica. España. ("Current arboreal technique". Ed. Proflor Ibérica. Spain).
- KVALIH, E. (1986) "Biogás". Zemizdat, Sofia. Bulgaria.
- LAMPKIN, N. (1990) "Organic farming and Agricultural Policy in Europe". Paper presented to the Quebec Ministry of Agriculture, Fisheries and Food Conference on Sustainable Agriculture and Agricultural Policy. Quebec City, Canada.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

- LAMPKIN, N.; MEASURES, M. (1995) "1995/6 Organic Farm Management Handbook". University of Wales and Elm Farm Research Centre. United Kingdom.
- LAMPKIN, N.; PADEL, S. (1994) "The Economics of Organic Farming. An International Perspective". CAB International Wallingford. United Kindom.
- LANGE, J. M. (1969) "Guía de campo de los hongos de Europa". Ed. Omega. Barcelona. España. ("Practical guide on European fungi". Ed. Omega. Barcelona. Spain).
- LARS NIKOLAISEN (2002) "Straw for Energy Production, Technology - Environment – Economy". Second edition. Danish Energy Agency. 44 Amaliegade DK-1256 Copenhagen K. Denmark.
- LASKIBAR, X., PALACIOS, D. (1991) "Guía de los hongos del País Vasco". Editorial Elkar. San Sebastián. España. ("Guide on fungi in the Basque Country". Editorial Elkar. San Sebastián. Spain).
- LASKIBAR, X.; PALACIOS, D. (1991) "Guía de los hongos del País Vasco II". Editorial Elkar. San Sebastián. España. ("Guide II on fungi in the Basque Country". Editorial Elkar. San Sebastián. Spain).
- LAUKU TŪRISMA KVALITĀTES APTAUJA 2009-2010. APKOPOJUMS UN ANALĪZE. ("Lauku ceļotājs", 2011) (Latvia).
- LAUKU TŪRISMA UZŅĒMĒJU UN TŪRISMA INFORMĀCIJAS CENTRU APTAUJA ("Lauku ceļotājs", 2011). (Latvia).
- LEGAMBIENTE (2004) "Uscire dal Petrolio. Energie e Mutamenti Climatici: Le idee e le proposte di Legambiente per un modello energetico pulito, moderno e sicuro". VVAA -Editrice Le Balze. Italia. ("Going our from petrol. Enrgy and Climatic Change: Ideas and proposals of Legambiente for a clean, modern and safe energy model". VVAA -Editrice Le Balze. Italy).
- LIBRO BLANCO DE LA PRODUCCIÓN AGROALIMENTARIA ECOLÓGICA EN CATALUÑA. (2006) Generalitat de Catalunya. Departamento de Agricultura, Alimentación y Acción Rural. España. (WHITE PAPER ON ORGANIC AGRO-

FOOD PRODUCTION IN CATALUÑA. (2006) Government of Catalunya. Agriculture, Food and Rural Affairs Department. Spain).

- LLAMAS FRADE, B.; TERRÓN ALFONSO, A. (2003) “Atlas fotográfico de los hongos de la Península Ibérica. Celarayn. León. España. (“Photo-atlas of fungi in the Iberian peninsula. Celarayn. León. Spain).
- LOTINA, R. (1985) “Mil setas ibéricas”. Diputación de Vizcaya. Bilbao. España. (“Thousand Iberian fungi”. County Council of Vizcaya. Bilbao. Spain).
- LR IZGLĪTĪBAS UN ZINĀTNES MINISTRIJA (www.izm.gov.lv) (Latvia).
- LR PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS LIKUMS (Latvia).
- LUCCHINI, G. (1978-1996) “I Funghi del Cantone Ticino”. Editore Elena Lucchini-Balmelli. Gentilino. Svizzera. (“The Fungi of the Ticino Canton”. Editore Elena Lucchini-Balmelli. Gentilino. Switzerland).
- MARCHAND, A. (1971, 1973, 1975, 1976, 1977, 1980, 1982, 1983, 1986): “Champignons du Nord et du Midi. Vols. I-IX”. Société Mycologique des Pyrénées Méditerranéennes. Perpignan. France. (“North and Central Fungi. Vols. I-IX”. Mycology Society of Mediterranean Pyrenees. Perpignan. France).
- MENDAZA, R. & DIAZ, G. (1980) “Las setas. Manual práctico para el aficionado”. Grupo Empresa Iberduero. Ed. Vizcaina. Bilbao. España. (“Fungi. Practical handbook for amateurs”. Grupo Empresa Iberduero. Ed. Vizcaina. Bilbao. Spain).
- MENDAZA, R. (1996) “Las setas en la Naturaleza. Tomo II”. Iberdrola. Bilbao. España. (“Fungi in Nature. Volume II”. Iberdrola. Bilbao. Spain).
- MENDAZA, R. (1999) “Las setas en la Naturaleza. Tomo III”. Iberdrola Bilbao. España. (“Fungi in Nature. Volume III”. Iberdrola. Bilbao. Spain).
- MENDAZA, R.; DIAZ MONTOYA, G. (1994) “Las setas en la Naturaleza. Tomo I”. Iberdrola. Bilbao. España. (“Fungi in Nature. Volume I”. Iberdrola. Bilbao. Spain).
- MENDAZA, R.; DIAZ MONTOYA, G. (1994) “Las setas en la Naturaleza. Tomo I”. Iberdrola. Bilbao. España. (“Fungi in Nature. Volume II”. Iberdrola. Bilbao. Spain).
- MICHAU E. (1987) “La poda de los árboles ornamentales”. Ed. Mundiprensa. España. (“Pruning of ornamental trees”. Ed. Mundiprensa. Spain).

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

- MORALES, J. (1997) "Environmental, Historical, Cultural, Natural Interpretation: a Spanish view on Heritage Interpretation". Legacy (8): 10. USA.
- MORALES, J. (2001) "Guía práctica para la interpretación del patrimonio – el arte de acercar el legado natural y cultural al público visitante". Dirección General de Bienes Culturales, Junta de Andalucía y TRAGSA. Segunda Edición. España. ("Practice Guide for heritage Interpretation – the art of approaching natural and cultural heritage to visitors". General Directorate of Cultural Objects, Regional Government of Andalucía and TRAGSA. Second edition. Spain).
- MORALES, J. (2004) "La planificación interpretativa asegura la excelencia en la interpretación". Consultor en Interpretación del Patrimonio. Algeciras, España. (www.interpretaciondelpatrimonio.com/documentos.htm) ("Interpretative planning assures interpretation excellence". Heritage Interpretation Consulting. Algeciras, Spain. (www.interpretaciondelpatrimonio.com/documentos.htm)).
- MOSER, M. (1980) "Guida alla determinazione dei funghi. Vol. 1° (Polyporales, Boletales, Agaricales, Russulales". Arti. Grafiche Saturnia. Trento. Italia. ("Fungi determination guide. Vol. 1 (Polyporales, Boletales, Agaricales, Russulales". Arti. Grafiche Saturnia. Trento. Italy).
- MOSER, M.; JULICH, W. (1985-2002) "Farbatlas der Basidiomycetes. 21 Vols." Gustav Fischer. Verlag. ("Basidiomycetes coloured atlas. 21 Vols." Gustav Fischer. Verlag).
- MÜLLER, E.; LOEFFLER, W. (1976) "Micología. Manual para naturalistas y médicos". Ediciones Omega S.A. Barcelona. España. ("Mycology. Handbook for naturalists and doctors". Ediciones Omega S.A. Barcelona. Spain).
- NOORDELOOS, M.E.; KUYPER, TH.W.; VELLINGA, E.C. (1988, 1990, 1995, 1999, 2001) "Flora Agaricina Neerlandica". Swets & Zeitlinger B.V. Lisse. ("Neerlandic Agaric Flora". Swets & Zeitlinger B.V. Lisse).
- OELHAF, R.C. (1978) "Organic Agriculture. Economic and ecological comparison with conventional methods". Allanheld, Osmun and Co. Publishers, INC. Montclair.

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

- ORGANIC AGRICULTURE COMMISSION. EUROPEAN PARLAMENT (2004-2009) "Report on the European Action Plan for Organic Food and Farming (2004/2202(INI))". Final Document A6-0039/2005.
- PAPETTI, C.; CONSIGLIO, G.; SIMONINI, G. (2000) "Atlante fotografico dei Funghi d'Italia Vol. 1". Associazione Micologica Bresadola. Trento. Italia. ("Photographic Atlas of Italian Fungi. Vol. 1". Mycological Association Bresadola. Trento. Italy).
- PFEIFFER, E. (1948) "The Bio-Dynamic method: What it is and it is not". In: Bio-Dynamics: Three Introductory articles. Bio-Dynamic Farming Gardening Association. Stroudsburg. Pennsylvania. USA.
- PILZ, D.; MOLINA, R. (1999) "Managing forest ecosystems to conserve fungus diversity and sustain wild mushroom harvests". Pacific Northwest Research Station. United States Department of Agriculture. USA.
- PLAN NACIONAL DE VALORIZACIÓN. PROGRAMA LEONARDO DA VINCI. (1995-1999). "Nuevas Actividades, Nuevos Yacimientos de Empleo y Desarrollo del Espíritu Emprendedor". Fundación CIREM y Fundación Entorno – Empresa y Medio Ambiente. España. (NATIONAL VALORISATION PLAN. LEONARDO DA VINCI PROGRAMME. (1995-1999). "New Activities, New Employment Resources and Development of the Entrepreneurial Spirit". CIREM Foundation and Foundation Environment-Enterprise. Spain).
- PROAERE project (2006) "Agriculture projects for Renewable energies in Europe" Italy.
- PROYNERSO (2002) "Informe final del Proyecto Revalorización de Bosques Productores de Trufa". LIFE99 ENV/E/356. Junta de Castilla y León, Proynerso, Unión Europea. ("Final report of the project Revalorisation of Truffle producing". LIFE99 ENV/E/356. Regional Government of Castilla y León, Proynerso, European Union).
- RODRIGUES, A. (2003) "Trilhos pedestres, uma análise exploratória dos trilhos pedestres em Portugal". PhD thesis, Universidade de Aveiro, Portugal.

“Pedestrian paths, exploratory analysis of pedestrian paths in Portugal”. Doctoral Thesis. University of Aveiro, Portugal).

- RODRÍGUEZ CASTEDO, A. (2005) “Libro Blanco atención de las personas en estado de dependencia en España”. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Secretaría de estado de servicios sociales, familias y discapacidad. Instituto de mayores y servicios sociales (IMSERSO). España. (“White Paper on attention to dependent people in Spain”. Madrid: Ministry of Labour and Social Affairs. State Secretary of social services, families and disability. Elderly and social services institute (IMSERSO). Spain).
- RYMAN, S.; HOLMASEN, I. (1992) “Pilze. Uber 1500 Pilzarten”. Bernhard Thalacker Verlag. Braunschweig. (“Fungi. More than 1500 Species”. Bernhard Thalacker Verlag. Braunschweig).
- SÁNCHEZ RODRÍGUEZ, J.A.; FLÓREZ SERRANO, J.; SIERRA FERNÁNDEZ, J.L.; GUERRA BURTON, B.; CHAMORRO SUÁREZ, M. (2004) “Los Hongos: Manual y Guía Didáctica de Micología”. Gráficas ALSE. León. España. (“Fungi: Mycology Handbook and Didactic Guide”. Gráficas ALSE. León. Spain).
- SÁNCHEZ, M.; ETXANIZ, M. (1998) “Estudio de las preferencias en el consumo de productos de agricultura ecológica”. En: Actas del II Congreso de la Sociedad Española de Agricultura Ecológica. Agricultura Ecológica y Desarrollo Rural. Pamplona-Iruña, 25-28 de septiembre de 1996. Sociedad Española de Agricultura Ecológica. Barcelona. España. (“Study on the consumption preferences regarding organic agriculture products”. In: Proceedings of the II Congress of the Spanish Organic Agriculture Society. Organic Agriculture and Rural Development. Pamplona-Iruña, 25-28 September 1996. Spanish Organic Agriculture Society. Barcelona. Spain).
- SEAE. (1996) “Agricultura ecológica. Salud para la Naturaleza. Salud para la Vida”. Cuaderno elaborado para el II Congreso de la Sociedad Española de Agricultura Ecológica. 25-28 de septiembre de 1996. Pamplona. España. (“Organic agriculture. Health for Nature. Health for Life”. Manual elaborated for

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

the II Congress of the Spanish Organic Agriculture Society. 25-28 September 1996. Pamplona. Spain).

- SPANISH NATIONAL STATISTICS INSTITUTE (2007) Available in: www.ine.es. Spain.
- STANEV, S. (2002) "Biogas - a golden possibility". *Fermer*, (7): 8-9.
- STANEV, S. (2003) "Biogas: the energy, coming from the Sun, which accumulates in the plants and we waste". *Animal Breeding Plus*. (3): 22-24.
- STANGL, J. (1991) "Guida alla determinazione dei funghi. Vol. 3°". Inocybe. Saturnia. Trento. Italia. ("Fungi determination guide. Vol. 3". Inocybe. Saturnia. Trento. Italy).
- TILDEN, F. (1957) "Interpreting our Heritage". University of North Carolina. Press, North Carolina. USA.
- ŪDENSTŪRISMA INFORMĀCIJAS SNIEDZĒJA ROKASGRĀMATA (Juris Smaļinskis, Asnāte Ziemele, 2006) (Latvia).
- VELOTŪRISMA PRAKTIKA UN PAKALPOJUMU SNIEDZĒJA ROKASGRĀMATA (Ilze Grīnfelde, Andris Klepers, Juris Smaļinskis, 2010) (Latvia).
- VERONA, O. (1985) "Il vasto mondo dei funghi". Edagricole. Bologna. Italia. ("The wide world of fungi". Edagricole. Bologna. Italy).
- VERVEKA, J.A. (1994) "Interpretive master planning". Falcon Press Publishing CO. USA.
- VIDEI DRAUDZĪGAS UN ILGTSPĒJĪGAS DABAS VĒROŠANAS PAMATPRINCIPI (J. Smaļinskis, 2010) (Latvia).
- WEBERLING, F.; SCHAWANTES, H.O. (1986) "Botánica sistemática". Ediciones Omega S.A. Barcelona. España. ("Systematic Botany". Ediciones Omega S.A. Barcelona. Spain).
- WINKLER, R. (1996) "2000 Pilze einfach bestimmen". AT Verlag. Schweiz. ("2000 easy-determined fungi". AT Verlag. Switzerland).

WEB

- http://aplicaciones.mec.es/educa/leonardo/actividades/B06_Feria_Productos_2006_11_22/doc/Valorizacion_Programa_LdV.pdf
- http://ec.europa.eu/agriculture/qual/organic/brochure/abio_es.pdf
- <http://europa.eu/xedplus/leg>
- <http://international.aero.free.fr/formation/technique01.htm>
- http://public.centrodeestudiosandaluces.es/pdfs/cult_5.pdf
- www.era-ewv-ferp.org
- www.adfc.de (allgemeiner deutscher fahrrad-club)
- www.adventuresportsonline.com
- www.aresdaminhaserra.pt
- www.bikersguide.de
- www.bobfoote.com
- www.commeunoiseau.com
- www.erec-renewables.org/documents/RESH/EREC_RES-H.pdf
- www.esec-lousa.rcts.pt/parapente.htm
- www.europa.eu.int
- www.fcmportugal.com
- www.fcyl.com
- www.fedme.es
- www.fpvl.pt
- www.fuentes-renovables.it
- www.gencat.net/darp/e/agroalim/lilibrebl/doc/LBPAAE.pdf
- www.gochile.cl/activ/rafting.asp
- www.grupohuellas.com/rafting.htm
- www.infoaventura.com/infoaventura/esqui.asp
- www.infoaventura.com/infoaventura/rafting.asp
- www.infoaventura.com/infoaventura/raquetas.asp
- www.infodisclm.com/documentos/informes/familias/discapf_famil.pdf
- www.isesitalia.it

Ļabas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

- www.iwsf.com
- www.kaljuronimine.ee
- www.libroblancoagricultura.com/libroblanco/jtematica/politicas_relevo/comunicaciones/perez_rodriguez.pdf
- www.mec.es/educa/incual/files/Nuevos_Yacimientos.pdf
- www.nca.pt
- www.netknots.com/html/paddling_knots.html
- www.nevasport.com
- www.nolimit-sports.org
- www.ojovolador.com
- www.outdoorplay.com
- www.paddling.about.com
- www.paddling.net
- www.para2000.org
- www.parapentemag.com
- www.pirena.com
- www.rad-net.de (bund deutscher radfahrer)
- www.raftinginthesmokies.com
- www.rfhe.com
- www.san-isidro.net
- www.seiklusrada.ee
- www.sheldonbrown.com
- www.singingrock.com
- www.sleddogcentral.com
- www.snowshoeracing.com
- www.solarserver.de/solarmagacin/solarwaerme.htm
- www.trainingforclimbing.com
- www.uiaa.ch
- www.wasserski.de

Labas Prakses Vadlīnijas: Jaunas profesijas laukos

- www.waterski.about.com
- www.waterskieame.org
- www.wsc-wedau.de

